

Nationaal Plan van Aanpak Drinkwaterbesparing

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1. Aanleiding	3
1.2. Doelen	4
1.3. Totstandkoming	4
1.4. Afbakening	5
2. Context	6
3. Uitgangspunten	9
4. Richtinggevende keuzes	11
4.1. Huishoudens	11
4.2. Nieuwbouw en renovatie	14
4.3. Zakelijke gebruikers	16
5. Monitoring en adaptief blijven	18
Bijlagen	23
Bijlage 1: Overzicht maatregelen	23
B.1.1 Huishoudens	23
B.1.2 Nieuwbouw en renovatie	28
B.1.3 Zakelijk gebruikers	33
Bijlage 2: Lopende acties	38
Bijlage 3: Relatie met rapport Bewust en zuinig drinkwatergebruik	40
Bijlage 4: Definities	41

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

De langdurige periodes van droogte van voorgaande jaren en de groeiende knelpunten bij het realiseren van tijdige capaciteitsuitbreiding door drinkwaterbedrijven leiden tot brede (media)aandacht en agendering van de toekomstige beschikbaarheid van drinkwater. De verwachting is dat de totale drinkwatervraag in Nederland door bevolkings- en economische groei in 2030 groter zal zijn dan in 2020. In 2030 is jaarlijks ongeveer 100 miljoen m³ meer productiecapaciteit benodigd¹. Daarnaast neemt de afgelopen jaren ook het drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking toe. Ten gevolge van de bevolkingsgroei, heeft Nederland een woningbouwopgave van 900.000 extra woningen tot en met 2030 die allemaal van een drinkwateraansluiting moeten worden voorzien. Door klimaatverandering (hogere temperaturen) is er meer drinkwater nodig, maar is er minder (schoon) water beschikbaar door droogte en verzilting. In (delen van) provincies zoals Gelderland, Overijssel en Groningen is er nu soms al niet genoeg vergunningscapaciteit beschikbaar. Zo is het in Twente al voorgekomen dat grootzakelijke drinkwateraansluitingen zijn geweigerd. Ook in andere gebieden zijn extra bronnen nodig om in 2030 aan de drinkwatervraag te kunnen blijven voldoen. Het wordt steeds moeilijker om voldoende schone drinkwaterbronnen te vinden. Dit komt door de afname van natuurlijke beschikbaarheid, de druk op de ruimte, bodem en ondergrond, de afname van de waterkwaliteit en de toenemende concurrentie om water tussen drinkwater, industrie, landbouw en natuur. Daarnaast kosten bestuurlijke- en vergunningstrajecten veel tijd. Om de drinkwatervoorziening veilig te stellen, werken Vewin en het Interprovinciaal Overleg samen met het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat aan een Actieprogramma Beschikbaarheid Drinkwaterbronnen 2023-2030² om het aanbod van drinkwater te vergroten. Tegelijkertijd is het nodig om te werken aan het afvlakken van de stijgende (drink)watervraag.

Politiek is er veel aandacht voor drinkwaterbesparing³. In 2021 heeft het kabinet de Beleidsnota Drinkwater 2021-2026⁴ vastgesteld. Het hoofddoel van deze beleidsnota is voldoende drinkwater van goede kwaliteit, voor iedereen in Europees en Caribisch Nederland, voor nu en in de toekomst. Dit is verder uitgewerkt in de Implementatie en Uitvoeringsagenda⁵ (IenU-agenda) van deze beleidsnota. In de IenU-agenda (mei, 2022) wordt benoemd dat het Rijk samen met medeoverheden, drinkwaterbedrijven en belanghebbenden een aanpak voor zuinig en bewust drinkwatergebruik ontwikkelt. Om tot een aanpak te komen, is eerst een verkenning gedaan naar maatregelen en instrumenten voor bewust en zuinig drinkwatergebruik. Vervolgens is in de Kamerbrief 'Water en Bodem sturend'⁶ (november, 2022) de maatregel opgenomen dat er gezamenlijk wordt gewerkt aan een landelijk plan van aanpak voor drinkwaterbesparing, op basis van de verkenning naar maatregelen en instrumenten voor bewust en zuinig drinkwaterverbruik. Het voorliggende Nationaal Plan van Aanpak (NPvA) Drinkwaterbesparing is een eerste uitwerking hiervan.

¹ <https://www.rivm.nl/publicaties/waterbeschikbaarheid-voor-bereiding-van-drinkwater-tot-2030>

² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/04/03/rapport-waterbeschikbaarheid-voor-de-bereiding-van-drinkwater-tot-2030-knelpunten-en-oplossingsrichtingen>

³ Onder andere Motie Grinwis (Kamerstuk 36 200 XII, nr. 27) en motie Minhas (Kamerstuk 36 200 XII, nr. 14)

⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/04/23/bijlage-beleidsnota-drinkwater-2021-2026>

⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/05/31/implementatie--en-uitvoeringsagenda-drinkwater---beleidsnota-drinkwater-2021-2026>

⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/11/25/water-en-bodem-sturend>

1.2. Doelen

Het is noodzakelijk dat we in Nederland op een andere manier met drinkwater om leren gaan en ons bewust zijn van de waarde van ons drinkwater. Hierbij denken we niet meer vanuit een mentaliteit van maakbaarheid, overvloed en verspilling. Steeds vaker lopen we tegen de grenzen van het water- en bodem systeem aan. Om in de toekomst met een grilliger klimaat ook te kunnen blijven leven, wonen en werken in Nederland, is het belangrijk binnen de grenzen van het water- en bodemsysteem te blijven handelen. Daarbij hebben overheden meer aandacht voor het vasthouden en bergen van water, zodat wateroverlast voorkomen wordt en in droge tijden voldoende (drink)water beschikbaar is. Bovendien past bij een telkens duurzamer wordende maatschappij dat we niet verspillen. Dit betekent dat we ons gedrag en de techniek aanpassen en zelfs in tijden van voldoende beschikbaarheid zuinig om gaan met ons drinkwater. Zo dragen we bij aan het herstel van ons watersysteem.

In de Kamerbrief 'Water en Bodem sturend' (WBS) wordt de toon gezet voor deze manier van werken en denken. Voor drinkwaterbesparing zijn de doelen hierin concreet gemaakt. Structureerende keuze 4 uit de Kamerbrief WBS luidt als volgt: *We werken toe naar een drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking van 100 liter in 2035 (thans 125 liter) en beperken laagwaardig gebruik van drinkwater. Grootverbruikers vragen we het drinkwatergebruik met 20% te reduceren. Zo beperken we het effect van toename van de watervraag in relatie tot de schaarsere beschikbaarheid van water*⁷.

Het **hoofddoel** van dit NPvA is om te komen tot drinkwaterbesparing zoals benoemd in de Kamerbrief WBS. Dit wordt bereikt door in te zetten op de volgende vier **subdoelen**:

1. We werken toe naar een huishoudelijk drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking van 100 liter per dag in 2035.
2. In 2035 heeft waterbewust bouwen zich bewezen en is de standaard geworden voor nieuwbouw en renovatie, zodat drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking is gedaald naar gemiddeld 100 liter per dag.
3. In 2035 is het drinkwatergebruik van de zakelijke gebruikers met 20% gereduceerd ten opzichte van referentieperiode 2016-2019. Kantoorpanden en publieke gebouwen implementeren waar mogelijk de maatregelen vanuit bestaande- en nieuwbouw.
4. Laagwaardig gebruik van drinkwater wordt beperkt, zowel bij de zakelijke gebruikers als bij huishoudens. We streven naar 'juiste kwaliteit voor het juiste gebruik'.

Met deze doelstellingen beperken we de toename van de drinkwatervraag in relatie tot de knellende beschikbaarheid van drinkwaterbronnen en een zoetwatersysteem dat steeds verder onder druk staat.

1.3. Totstandkoming

Er is niet één partij die op eigen houtje de gewenste drinkwaterbesparing kan bewerkstelligen. Hier is samenwerking voor nodig tussen overheden (het Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen), (belangenbehartigers van) particulier en zakelijke consumenten, drinkwaterbedrijven, bouw- en installatiesector en dienstverleners zoals woningbouwcorporaties. In vier bijeenkomsten van september 2023 t/m februari 2024 is daarom met een brede groep deelnemers gewerkt om tot dit gezamenlijk NPvA Drinkwaterbesparing te komen.

Deze eerste versie van het NPvA Drinkwaterbesparing is geen eindstation. Het is een eerste stap om als partijen gezamenlijk te bezien welke stappen we al zetten en nog kunnen en willen gaan zetten om drinkwater te besparen. Op basis van uitgevoerde onderzoeken en opgedane ervaringen door onder andere monitoring van de aanpak, maar ook

⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/11/25/water-en-bodem-sturend>

aan de hand van ontwikkelingen aan de aanbod/waterbeschikbaarheid kant, wordt het plan elke twee jaar verder geconcretiseerd. Jaarlijks wordt in het Bestuurlijk Overleg Water over de voortgang gerapporteerd.

Organisaties die betrokken zijn bij de totstandkoming van het NPvA Drinkwaterbesparing zijn: De Vereniging van waterbedrijven in Nederland (Vewin), Dunea, Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland (PWN), Evides Waterbedrijf, Brabant Water, Waterleiding Maatschappij Limburg (WML), Waternet, Vitens, Oasen, Waterbedrijf Groningen, WMD, Ons Water, het Interprovinciaal Overleg (IPO), Provincie Noord-Brabant, Provincie Gelderland, Provincie Utrecht, Provincie Zuid-Holland, de Unie van Waterschappen (UvW), Waterschap Vallei en Veluwe, Waterschap Vechtstromen, Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), Gemeente Enschede, Gemeente Heemskerk, VNO-NCW, MKB-Nederland, Vereniging voor Energie, Milieu en Water (VEMW), Land en Tuinbouw Organisatie (LTO), Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI), Koninklijke Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie (VNCI), Koninklijke Vereniging van Nederlandse Papier en Karton Fabrieken (VNP), FME (ondernemersorganisatie technologische industrie), Techniek Nederland, HISWA-RECRON, Vereniging Eigen Huis, Milieu Centraal, Aedes, Staatsbosbeheer, Bouwend Nederland, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) heeft de trekkersrol op zich genomen.

1.4. Afbakening

Het NPvA Drinkwaterbesparing richt zich op besparing van water van drinkwaterkwaliteit dat door drinkwaterbedrijven geleverd wordt. Er wordt gekeken naar mogelijkheden om te komen tot drinkwaterbesparing bij:

- Huishoudens
- Nieuwbouw en renovaties
- Zakelijke gebruikers

Daarbij hebben we aandacht voor ongewenste 'waterbedeffecten' waarbij particulier en zakelijke gebruikers vanwege het verminderen van drinkwatergebruik overstappen op gebruik van andere zoetwaterbronnen. De beschikbaarheid van zoetwater in het algemeen is onderdeel van het Deltaprogramma Zoetwater.

In tegenstelling tot de Beleidsnota Drinkwater, maakt Caribisch Nederland op dit moment geen onderdeel uit van het NPvA Drinkwaterbesparing. Tijdens het uitvoeren van dit NPvA in Europees Nederland wordt gekeken welke geleerde lessen toepasbaar zijn op Caribisch Nederland en vice versa. Vooruitlopend daarop onderzoekt het CBS de kenmerken van het drinkwatergebruik op Caribisch Nederland.

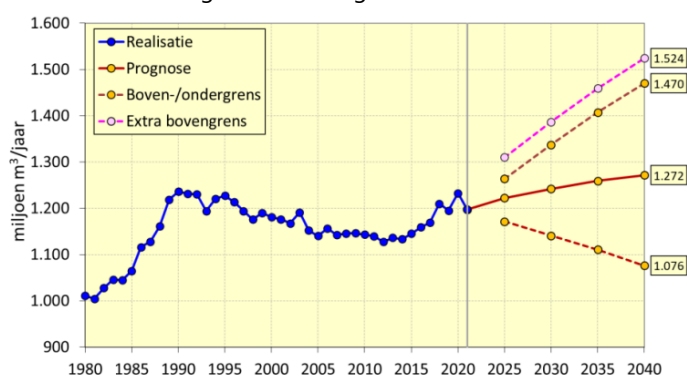
2. Context

Om op de langere termijn voldoende drinkwater beschikbaar te houden, is het belangrijk dat de vraag naar drinkwater wordt beperkt. De drinkwatervoorziening maakt onderdeel uit van het watersysteem. In Nederland wordt hard gewerkt aan de transitie naar een klimaatbestendig watersysteem. We willen daarmee het zoetwatersysteem herstellen en weer in balans brengen door water af te voeren als dat moet en beter vast te gaan houden als dat kan, zowel landelijk, regionaal als lokaal, zodat we ook de drinkwatervoorziening in de toekomst kunnen veiligstellen. Niet alles kan meer overal en water en bodem zijn sturend bij het maken van keuzes in de ruimtelijke ordening.

Minder water, meer vraag

Een van de uitgangspunten beschreven in de Kamerbrief WBS is dat we meer rekening moeten houden met weersextremen als gevolg van klimaatverandering. Hierdoor krijgt Nederland te maken met hogere temperaturen, meer verdamping en grotere neerslagtekorten in de zomer⁸. Dit wordt herbevestigd in de KNMI'23-klimaatscenario's⁹: *In Nederland neemt de kans op (extreme) droogte toe, met name in het hoge uitstootscenario. In het droogste scenario is een gemiddelde zomer in 2100 ongeveer even droog als een extreem droge zomer nu.* Zoals benoemd in de aanleiding (zie paragraaf 1.1) resulteert dit in een toenemende druk op de beschikbaarheid van (schoon) water. Vanuit de Nationale Klimaatadaptatiestrategie (NAS)¹⁰ wordt gewerkt om Nederland voor te bereiden op de risico's van het veranderde klimaat en hierop de omgeving aan te passen.

In de aanleiding (zie paragraaf 1.1) is beschreven dat naar verwachting de totale drinkwatervraag in Nederland blijft stijgen door bevolkingsgroei, economische groei en een groeiend drinkwaterverbruik per hoofd van de bevolking. Het verwachte drinkwatergebruik in Nederland tot en met 2040 wordt met meerdere prognoses gepresenteerd in het RIVM-rapport 'Waterbeschikbaarheid voor de bereiding van drinkwater tot 2030 – knelpunten en oplossingsrichtingen (Figuur 1)'¹¹. De basisprognose laat zien dat het drinkwatergebruik in Nederland gaat stijgen van 1197 miljoen m³ in 2021 tot 1260 miljoen m³ in 2035. Volgens de bovengrens kan het toenemen tot 1407 miljoen m³ in 2035. De extra bovengrens, waarbij de maximale invloed van extreme zomereffecten is meegenomen, toont aan dat het zelfs kan toenemen tot 1459 miljoen m³ in 2035. Volgens de ondergrens kan het afnemen tot 1111 miljoen m³ in 2035¹².

Figuur 1. *Historie en prognoses totaal drinkwatergebruik. Overgenomen uit Prognose tot 2040: toename drinkwatergebruik*, door P. Baggelaar, 2022¹².

⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/11/25/water-en-bodem-sturend>

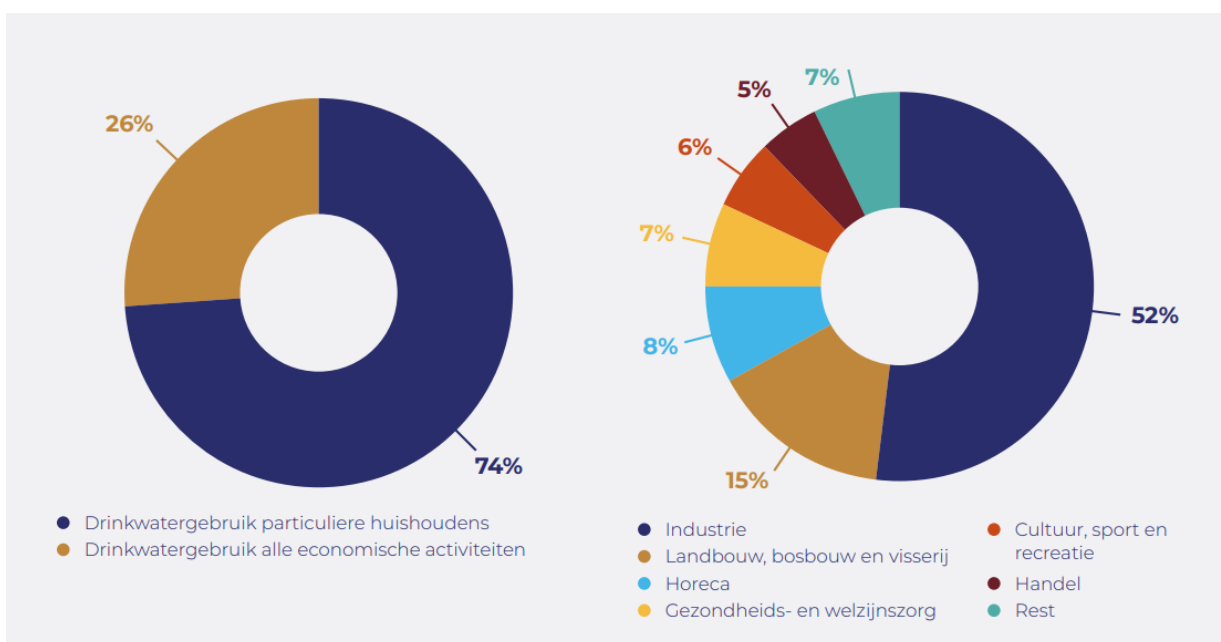
⁹ <https://www.knmi.nl/kennis-en-datacentrum/achtergrond/knmi-23-klimaatscenario-s>

¹⁰ <https://klimaatadaptatienederland.nl/beleid/nationale-aanpak/nas/>

¹¹ <https://www.rivm.nl/publicaties/waterbeschikbaarheid-voor-bereiding-van-drinkwater-tot-2030>

¹² https://www.vewin.nl/nieuws/paginas/prognose_tot_2040_toename_drinkwatergebruik_1292.aspx

In het rapport '*Bewust en zuinig drinkwatergebruik: Verkenning van een effectief instrumentarium*'¹³ is beschreven wat het actuele drinkwatergebruik is van huishoudens en zakelijk gebruikers (Figuur 2). Het cirkeldiagram aan de linkerkant laat zien dat particuliere huishoudens verantwoordelijk waren voor 74% van het totale drinkwatergebruik in Nederland in 2020. De resterende 26% is gebruikt voor alle economische activiteiten (zakelijke gebruikers). Het cirkeldiagram aan de rechterkant laat de verdeling van het drinkwatergebruik onder alle economische activiteiten zien. Meer dan de helft (52%) van het drinkwatergebruik van alle economische activiteiten is aangewend ten behoeve van de industrie.

Figuur 2. *Drinkwatergebruik particuliere huishoudens en voor alle economische activiteiten* (CBS, 2020). Overgenomen uit *Bewust en zuinig drinkwatergebruik: Verkenning effectief instrumentarium*, door Berenschot, 2022¹³.

In de toekomst zullen andere aanvullende zoetwatervragen ontstaan, bijvoorbeeld voor doorspoeling van grachten, tegengaan van verzilting, en peilopzet van poldergebieden. De behoud- en herstelopgaven vanuit Natura 2000 en de Kader Richtlijn Water (KRW) vragen om verdroogde watersystemen te herstellen voor 2027. Ook delen van de grote wateren in het Deltagebied vragen om grote hoeveelheden zoetwater (bijvoorbeeld Haringvliet). Daarnaast speelt dat sommige functies, zoals natuur, last hebben van doorspoeling met gebiedsvreemd water; zij zijn gebaat bij het vasthouden van gebiedseigen schoon water.

Aanbod vergroten

Uiteraard staat drinkwaterbesparing niet op zichzelf en is besparing slechts gedeeltelijk en op termijn een oplossing voor het tekort aan geschikte bronnen. Waar het NPvA Drinkwaterbesparing specifiek stil staat bij het reduceren van de vraag, wordt onder andere binnen het Deltaprogramma Zoetwater (DPZW) gewerkt aan de aanbodkant. Het doel van het DPZW is dat Nederland in uiterlijk 2050 weerbaar is tegen zoetwatertekorten. Het DPZW spant zich in om vraag en aanbod met elkaar in balans te brengen. In het Deltaplan Zoetwater staan maatregelen en onderzoeken met betrekking tot de beschikbaarheid van zoetwater in Nederland. Het Rijk en de zoetwaterregio's stellen het Deltaplan vast. In 2022 is de tweede fase van start gegaan. Een groot deel van de investeringen is voorzien op de hoge

¹³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/02/09/bijlage-1-verkenning-bewust-en-zuinig-drinkwatergebruik>

zandgronden met als doel de omslag te maken naar het beter vasthouden van water. De overige maatregelen zijn gericht op het effectiever en doelmatiger verdelen van beschikbaar water en een (klimaat)robuuste inrichting en beheer van het zoetwatersysteem. Daarbij wordt gekeken naar het inzichtelijk maken van grondwateronttrekkingen. Dat is een onderdeel in de provinciale gebiedsplannen Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Ook worden innovaties op het gebied van water en bodem binnen de agrarische sector gestimuleerd via het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer (DAW).

Daarnaast wordt aan de aanbodkant gewerkt door voldoende bronnen voor drinkwater te realiseren en de kwaliteit van bestaande bronnen te beschermen. Dit gebeurt langs verschillende sporen. In vervolg op het eerder benoemde RIVM-rapport *'Waterbeschikbaarheid voor de bereiding van drinkwater tot 2030 - knelpunten en oplossingsrichtingen'*¹⁴ werken Vewin en het Interprovinciaal Overleg (IPO) samen met het ministerie van IenW aan het opstellen van het Actieprogramma Beschikbaarheid Drinkwaterbronnen 2023-2030. In dit traject wordt de opgave per regio in kaart gebracht en ook oplossingen en acties die de knelpunten wegnemen of voorkomen om voldoende productiecapaciteit te kunnen realiseren. Hierbij wordt gekeken naar (on)mogelijkheden binnen de huidig vergunde ruimte, de wijze waarop de vergunningverlening voor nieuwe bronnen voor de bereiding van drinkwater kan worden versneld en naar de juridische mogelijkheden om de afweging te maken tussen de drinkwatervoorziening als dwingende reden van groot openbaar belang en andere belangen. Daarnaast wordt voor de periode na 2030 in het kader van de motie van het lid Krul c.s.¹⁵ gekeken naar de Aanvullende Strategische Voorraden (ASV's), de Nationale Grondwater Reserves (NGRs) en naar kansen en belemmeringen van mogelijke aanvullende bronnen, zoals onder andere brak grondwater, zeewater, waterstof of RWZI-effluent. Zo kan ook na 2030 worden voldaan aan de groeiende drinkwaterbehoefte.

In het kader van de Structuurvisie Ondergrond (STRONG) en Beleidsnota Drinkwater 2021-2026 zijn ASV's aangewezen en beschermd. Provincies hebben ASV's aangewezen voor de periode tot 2040. Daarnaast wijst het Rijk NGRs aan om aan de vraag in 2100 te voldoen en voor het geval van grootschalige crisissituaties. Verder is in de Kamerbrief WBS benoemd dat drinkwaterbedrijven en provincies toewerken naar een landelijk netwerk door provincie-overstijgend samen te werken en meer drinkwaternetwerken te koppelen. Daarnaast wordt bij nieuwe ontwikkelingen in de gebouwde omgeving de beschikbaarheid van drinkwater onderdeel van de afweging of de locatiekeuze en inrichting geschikt is vanuit het water- en bodemsysteem, volgens de afspraken in de Kamerbrief WBS en het Ruimtelijk Afwegingskader Klimaatadaptieve Gebouwde Omgeving.

¹⁴ <https://www.rivm.nl/publicaties/waterbeschikbaarheid-voor-bereiding-van-drinkwater-tot-2030>

¹⁵ Kamerstuk 27 625, nr. 613

3. Uitgangspunten

1. Alle hens aan dek: we gaan meteen samen aan de slag

1.1 Drinkwaterbesparing is een gemeenschappelijke opgave, die met alle partners in gezamenlijkheid moet worden opgepakt en waar iedereen aan bijdraagt.

De beschikbaarheid van drinkwater is een complexe maatschappelijke opgave die niet door één partij kan worden opgelost. Iedereen draagt bij vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid, als (belangenbehartiger van) particuliere en zakelijke consumenten, als (Rijks)overheid en als drinkwaterbedrijf. Door samen in gesprek te gaan, kunnen we de keten overzien en de maatregelen nemen met de meeste impact. Een breed draagvlak is onmisbaar om resultaat te kunnen bereiken. De totstandkoming van het plan wordt daarom getrokken door IenW, maar het is van ons allemaal.

1.2 We doen onderzoek waar het nodig is en voeren nu uit waar het kan

Het probleem is urgent, volgende lente of zomer kan alweer een droge en warme periode aanbreken. De meest recente klimaatscenario's zijn hierin niet optimistisch. Daarom is het zaak om al zo snel mogelijk te starten met gedragen maatregelen waar het kan. Op een aantal vlakken is meer onderzoek nodig en ook dat zetten we zo snel mogelijk in gang.

Het is nog niet altijd duidelijk hoeveel impact een gedragen maatregel die we nu al kunnen uitvoeren heeft op drinkwaterbesparing en hoe we daarmee SMART een doel kunnen bereiken. Dit weerhoudt ons echter niet van het implementeren van deze maatregel. We monitoren om te leren en te zien wat het doelbereik is van zo'n maatregel. Binnen de maatregelen leggen we de focus op de maatregelen met het grootste geschatte besparingspotentieel. Maar we beperken ons daar gezien de grootte van de opgave niet toe. Zo omvat het plan acties van verschillende ordegrootte, van besparingstips via de waterrekening tot aan het aanpassen van wet- en regelgeving.

1.3 We starten op basis van vrijwilligheid en worden dwingender wanneer het moet

Gegeven de urgentie van het probleem en de noodzaak van een breed draagvlak, starten we het plan direct met maatregelen die haalbaar zijn en waarover overeenstemming is tussen de partijen die betrokken zijn bij het NPvA Drinkwaterbesparing. Daarom heeft deze eerste versie van het plan een meer verkennend (welke kennis hebben we nog nodig?) en inventariserend karakter.

Wel wordt ook in deze eerste versie van het plan al richting gegeven aan toekomstige ontwikkelingen, in de geest van de Kamerbrief WBS. Daarbij worden sommige maatregelen in de toekomst wel dwingender waar het moet. Het is immers de verwachting, ook van eerdere verkenningen en onderzoeken, dat op basis van alleen vrijwilligheid het doel niet gehaald zal worden. Dit wordt verder toegelicht in de Bijlage 3: Relatie met het rapport Bewust en zuinig drinkwatergebruik.

2. Rechtvaardige verdeling van de besparingslast

We onderzoeken via maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA)-studies welke maatregelen de grootste besparing opleveren tegenover de minste (maatschappelijke) kosten. Als blijkt dat een onderdeel van de maatschappij veel zwaarder belast wordt met besparingseisen, dan verkennen we welke compensatie daarin mogelijk is.

3. We zetten een langduriger beweging/proces in gang en blijven adaptief voor nieuwe inzichten en ontwikkelingen

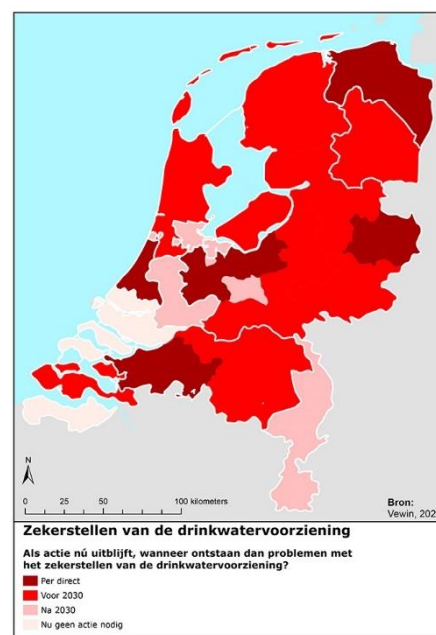
Drinkwaterbesparing vergt een lange adem. Aanpassingen van houding en gewoonten, aanpassingen in wet- en regelgeving, vergaren van noodzakelijke kennis en implementatie van de consequenties zijn niet in een paar jaar gedaan. Dat betekent dat we een langdurige betrokkenheid met elkaar aangaan en dat we het plan dynamisch moeten houden. Alleen zo kunnen we de resultaten van het plan steeds meer SMART maken en aan het eind het doel behalen.

4. Er is pas sprake van drinkwaterbesparing als er geen afwenteling plaatsvindt op het zoetwatersysteem

Ons drinkwater komt niet uit het niets. Grond- en oppervlaktewater (en wellicht in de toekomst alternatieve bronnen) worden gebruikt om drinkwater van te maken. Deze waterlichamen kennen meerdere toepassingen en de beschikbaarheid ervan is daarom van belang. In lijn met de Kamerbrief WBS kunnen we niet daadwerkelijk van drinkwaterbesparing spreken als er substitutie van drinkwater plaatsvindt met een bron uit het zoetwatersysteem. Dus het mag geen consequenties hebben voor een andere bron die potentieel beschikbaar is voor onttrekkingen voor de drinkwatervoorziening. Hierbij ligt de nadruk op het voorkomen van extra knelpunten voor het grondwatersysteem. Verschuivingen naar oppervlaktewateronttrekkingen zijn mogelijk, mits dit niet gebeurt in tijden van watertekort¹⁶ (zoals tijdens extreme droogte in de zomer).

5. Er kunnen regionale verschillen zijn in de urgentie en daarom ook in de uitwerking van sommige maatregelen

Niet in elke regio is op dit moment in dezelfde mate sprake van urgentie van beschikbaarheid van drinkwater, hoewel vrijwel landelijk een groot probleem zal ontstaan in 2030 als we op dezelfde voet verder gaan (Figuur 3)¹⁷. In de Kamerbrief WBS is geconstateerd dat we tegen de grenzen van het water- en bodemsysteem aanlopen en dat we alleen duurzaam gebruik kunnen maken van onze leefomgeving als we ons gebruik aanpassen aan wat het systeem aankan, in plaats van het systeem aanpassen op ons gebruik. Dat geldt ook voor ons drinkwatergebruik. Dat neemt echter niet weg dat elke regio verschil in urgentie kent of verschillende opgaven heeft als het gaat om drinkwater. In sommige regio's is meer water beschikbaar dan andere regio's of is er een verschil in de ontwikkeling van vraag en aanbod. Sommige regio's bereiden zich voor op een grotere woningbouw opgave, of juist grotere economische ontwikkeling dan andere regio's. Daarom is waar het kan ruimte voor maatwerk in bestaande gebiedsprocessen ten aanzien van de snelheid waarmee gewerkt wordt aan drinkwaterbesparing.

Figuur 3. Zekerstellen van de drinkwatervoorziening. Overgenomen uit *Drinkwatersector slaat alarm: zonder actie meer knelpunten levering drinkwater*, door Vewin, 2022¹⁷.

¹⁶ Van een watertekort is sprake als de vraag naar water vanuit de verschillende (maatschappelijke en ecologische) behoeften groter is dan het aanbod van water met een voor de diverse behoeften geschikte kwaliteit.

¹⁷ https://www.vewin.nl/nieuws/paginas/drinkwatersector_slaat_alarm_zonder_actie_meer_knelpunten_levering_drinkwater_1295.aspx

4. Richtinggevende keuzes

In dit hoofdstuk zijn voor huishoudens, nieuwbouw en renovatie en zakelijk gebruikers richtinggevende keuzes opgenomen. Daarnaast worden de belangrijkste maatregelen voor de periode 2024-2025, de periode 2026-2027 en de periode 2028-2035 genoemd. Een lijst met alle maatregelen, inclusief uitleg, is opgenomen in Bijlage 1: Overzicht maatregelen. Ook is een lijst met al lopende acties te vinden in Bijlage 2: Lopende acties.

4.1. Huishoudens

Doelen:

- **We werken toe naar een huishoudelijk drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking van 100 liter per dag in 2035.**
- **Laagwaardig gebruik van drinkwater wordt beperkt. We streven naar 'juiste kwaliteit voor het juiste gebruik'.**

In de context (zie hoofdstuk 2) is beschreven dat huishoudens verantwoordelijk waren voor 74% van het totale drinkwatergebruik in Nederland in 2020. Het drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking nam in 2020 toe naar 134 liter drinkwater per dag, ten opzichte van 130 liter in 2019¹⁸. Daarom ligt een groot deel van het drinkwaterbesparingspotentieel ook bij huishoudens. Het rapport '*Bewust en zuinig drinkwatergebruik: Verkenning van een effectief instrumentarium*'¹⁹ benoemt dat in 2016 drinkwater voor het volgende werd gebruikt (ca.):

- 41% voor de douche,
- 29% voor toiletspoeling, en
- 12% voor de wasmachine.

Het resterende deel (18%) betreft gebruik van drinkwater voor onder meer de afwas, het bad en voedselbereiding. Het rapport ziet inzet op besparen op douchen, toiletspoeling en de wasmachine dan ook als meest effectieve maatregelen.

We willen het watergebruik van huishoudens omlaag brengen door gedragsverandering. We zetten daarvoor in op:

- Communicatie en bewustwording
- Stimuleren
- Onderzoek naar beprijzing
- Drinkwaterrestricties bij crisissituaties

We kiezen ervoor om niet enkel in te zetten op bewustwording (informerend), maar ook aan te zetten tot een daadwerkelijke verandering in gedrag. Voor de inzet van effectieve gedragsmaatregelen, is het enerzijds nodig in te spelen op de diepere drijfveren en motivaties van mensen en anderzijds om de (praktische) barrières en weerstanden weg te nemen. Meer drinkwaterbewust gedrag hangt niet enkel af van rationele beslissingen, maar wordt mede beïnvloed door zaken als competenties, (sociale) omstandigheden en motieven (denk o.a. aan persoonlijke normen of sociale waarden). Ook komt veel van ons gedrag op een onbewuste manier of uit gewoonte

¹⁸ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/12/huishoudens-gebruikten-in-2020-meer-water-bedrijven-minder>

¹⁹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/02/09/bijlage-1-verkenning-bewust-en-zuinig-drinkwatergebruik>

tot stand. Interventies die rekening houden met deze factoren en uitgaan van een realistisch mensbeeld²⁰ vergroten de effectiviteit van deze maatregelen, en ook de actieve medewerking en het draagvlak hiervoor. Met specifieke gedragskennis kan 'drinkwaterbesparend' gedrag aantrekkelijker worden gemaakt voor burgers. Daar is vooral inzicht in situatie specifieke motieven en weerstanden voor nodig. Dat vraagt om zorgvuldig onderzoek onder Nederlanders.

Voor huishoudens richten we ons onder andere op de volgende maatregelen (voor de volledige lijst zie Bijlage 1.1):

2024-2025:

Bevorderen bewustwording en gedragsverandering:

- lenW ontwikkelt een gezamenlijke communicatie boodschap (die zowel landelijk als lokaal uitgedragen kan worden).
- lenW ontwikkelt een meerjarig communicatiestrategie met als doel een landelijke campagne drinkwaterbesparing.
- Drinkwaterbedrijven en decentrale overheden zetten, op basis van de gezamenlijke communicatieboodschap, regionale campagnes op.
- lenW zorgt dat Milieu Centraal het brede publiek informeert.
- De drinkwaterbedrijven voeren pilots uit met slimme meters waarmee het persoonlijk drinkwatergebruik inzichtelijk wordt gemaakt.
- BZK en lenW verkennen de mogelijkheid om de aanschaf/ het gebruik van drinkwaterbesparende technieken te stimuleren.

We onderzoeken (of brengen bestaand onderzoek samen):

- lenW doet onderzoek naar barrières en motivatoren voor drinkwaterbesparing door korter douchen, gebruik van de kleine knop en plaatsen van een waterbesparende douchekop.
- lenW doet onderzoek naar de effecten en effectiviteit van beprijzen/belasten ten behoeve van verminderen ver/gebruik van (drink)leiding-, grond- en oppervlaktewater.
- lenW verkent ervaringen uit andere beleidsvelden (energie) en andere landen (bv. België).
- De UvW, VNG en Vewin onderzoeken samen het effect (identificatie knelpunten) van vermindering van het drinkwatergebruik op functioneren van de gehele waterketen (drinkwaterleidingen, rioleringsstelsel en RWZI's). RIONED en STOWA kunnen hierbij ondersteunen met kennis. Uitkomsten worden meegenomen in de *Visie op de Waterketen* en in de actualisatie van *Water verbindt*.
- lenW werkt samen met Vewin en VNG de mogelijkheid uit voor het invoeren van drinkwaterrestricties voor uitsluitend crisissituaties. Daarbij is aandacht voor uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid.

2026-2027:

Bevorderen bewustwording en gedragsverandering:

- lenW ontwikkelt aanvullende interventies op basis van gedragsinzichten en evaluaties.
- UvW en de drinkwaterbedrijven doen, in samenwerking met lenW, onderzoek naar de koppeling van de zuiveringsheffing en de drinkwaterrekening in eventuele factuur of enkel als communicatiemiddel ten behoeve van bewustwording.
- In gezamenlijkheid besluiten drinkwaterbedrijven en lenW, in overleg met BZK, op basis van de resultaten van de pilots over de invoering van slimme meters. Daarbij wordt rekening gehouden met aspecten als doelmatigheid, betaalbaarheid en uitvoerbaarheid.

²⁰ Veronderstellingen van wat mensen willen, kunnen en hoe ze zich gedragen

2028-2035:

- Over vervolgmaatregelen wordt besloten naar aanleiding van de inzichten uit de onderzoeken van de voorgaande jaren. Elke twee jaar wordt het plan verder geconcretiseerd.

4.2. Nieuwbouw en renovatie

Doel: In 2035 heeft waterbewust bouwen zich bewezen en is de standaard geworden voor nieuwbouw en renovatie, zodat drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking is gedaald naar gemiddeld 100 liter per dag.

Op de lange termijn (2030) biedt de woningbouwopgave een kans om drinkwaterbesparende maatregelen te realiseren in nieuwe woningen. Wegens de beperkte omvang van nieuwbouw ten opzichte van bestaande bouw is het vooruitzicht op drinkwaterbesparing in volume relatief klein, maar streven naar drinkwaterzuinige nieuwbouwwoningen vermindert wel de opgave van drinkwaterbedrijven om nieuwe woningbouwlocaties van drinkwater te kunnen voorzien. Ook bij renovaties kunnen drinkwaterbesparende maatregelen ingezet worden. In de verkenning 'Bewust en zuinig drinkwatergebruik' worden vacuümriolering, het gebruik van huishoudwater en grijswaternet of grootschalige opvang en toepassing van regenwater benoemd als kansrijke maatregelen voor nieuwbouw en renovatie. Vergeleken met de bestaande bouw, zijn deze maatregelen beter technisch en maatschappelijk uitvoerbaar bij de nieuwbouw. Daarnaast zijn de kosten naar verwachting lager. Bij het ontwerp en de planning kan namelijk rekening worden gehouden met drinkwaterefficiënte installaties. In het rapport wordt aangeraden om bij nieuwe innovatieve maatregelen de maatschappelijke effecten, zoals duurzaamheid, kosten voor huishoudens en mogelijk risico's voor de volksgezondheid in kaart te brengen en te monitoren.

Momenteel is een belangrijk onderwerp van discussie de mogelijke verplichting in het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl) tot het aanbrengen van drinkwaterbesparende maatregelen bij de bouw. Hemel- of grijswater zouden dan als voorbeeldsystemen kunnen worden toegepast voor laagwaardig watergebruik, zoals het doorspoelen van de wc, zodat drinkwater kan worden bespaard. De toepassing hiervan in Vlaanderen is daarbij een voorbeeld waaruit wij lessen kunnen trekken. BZK heeft, in samenwerking met lenW, een onderzoek uit laten voeren om de voor- en nadelen van een mogelijke verplichting in het Bbl in kaart te brengen. De belangrijkste uitkomsten van het onderzoek zijn:

- Drinkwaterbesparing: Hemel- en grijswatersystemen leveren een drinkwaterbesparing op van 30 tot 48 liter per persoon, per dag, per systeem.
- Kosten: De aanschaf en aanleg van hemelwater- en grijswatersystemen kost ongeveer €4.000 tot €7.000 per systeem. Dit is exclusief de operationele kosten²¹.
- Gezondheidsrisico's: De beschikbare onderzoeken zijn niet eenduidig over de mate van de risico's die worden geïntroduceerd bij het verplicht stellen van hemelwater- en/of grijswatergebruik in woningen. Om een gewogen risicoafweging te kunnen maken wordt aanbevolen hier nader onderzoek naar te doen.
- Effecten op de MilieuPrestatie Gebouwen (MPG): Bij het verplichten van hemel- of grijswatersystemen zal er een opwaarts effect op de MPG zijn.

Afhankelijk van de uitkomsten van de voorgenomen vervolgonderzoeken wordt besloten of kan worden overgegaan tot aanpassing van het Bbl.

Ook zal gekeken worden naar de definitie van huishoudwater in het Drinkwaterbesluit. Nu zijn als bronnen voor huishoudwater hemelwater van het dak en grondwater toegestaan voor enkel de toepassing voor toiletspoeling. Vanuit de gedachte om op korte termijn binnen het huishouden meer mogelijkheden voor drinkwaterbesparing, circulair watergebruik en het juiste water voor het juiste gebruik na te streven, zal onderzocht worden of bad- en

²¹ Dit zijn indicatieve kosten. In overleg met stakeholders is aangegeven dat de kosten lager kunnen zijn, maar ook hoger kunnen uitvallen als bijvoorbeeld fundering van de watertank nodig is.

douchewater als bron voor huishoudwater toegevoegd kan worden zonder negatieve gevolgen voor de volksgezondheid.

Ter ondersteuning en verdere uitwerking van aangepaste wet- en regelgeving zal bekeken worden of er aanpassingen nodig zijn in de NEN-normeringen. Daarbij wordt in ieder geval gekeken naar de NEN-normen voor *de Algemene voorschriften voor leidingwaterinstallaties* (1006) en de *Waterprestatie van woningen – Bepalingmethode* (6922).

Voor nieuwbouw en renovatie richten we ons onder andere op de volgende maatregelen (voor de volledige lijst zie Bijlage 1.2):

2024-2025:

- In het kader van een mogelijke verplichting van drinkwaterbesparing (bijvoorbeeld door hemelwater- en grijswatersystemen) in het Bbl worden de volgende onderzoeken uitgevoerd door het ministerie van BZK en het ministerie van IenW:
  - De gezondheidsrisico's en mogelijke beheersmaatregelen in kaart brengen.
  - Een nauwkeurige berekening van de integrale milieukosten van een nieuwe verplichting middels een Levenscyclusanalyse-methode (LCA).
  - Een nadere uitwerking van de kosten en baten van individuele en collectieve systemen.
  - Andere mogelijke maatregelen die leiden tot slimmer watergebruik in de gebouwde omgeving.
- Het ministerie van IenW voert een verkenning uit naar de mogelijkheid om het Drinkwaterbesluit (en/of -regeling) aan te passen ten aanzien van de definitie van huishoudwater. Concreet gaat het daarbij om de mogelijkheid om, naast regenwater van het dak en grondwater, ook bad- en douchewater te gebruiken voor toiletspoeling, onder voorwaarde dat er geen nadelige gevolgen voor de volksgezondheid optreden.
- Op basis van de uitkomsten van de verkenning naar aanpassing van het Drinkwaterbesluit (en/of -regeling), maakt IenW de afweging om het Drinkwaterbesluit (en/of -regeling) aan te passen ten aanzien van de definitie van huishoudwater, onder voorwaarde dat er geen nadelige gevolgen voor de volksgezondheid optreden.
- Het ministerie van BZK en het ministerie van IenW doen een verkenning naar stimulerings-/subsidiemogelijkheden voor drinkwaterbesparing in nieuwbouw en renovatie.

2026-2027:

- Afhankelijk van de uitkomsten van de voorgenomen vervolgonderzoeken wordt besloten of kan worden overgegaan tot aanpassing van het Bbl om drinkwaterbesparing (bijvoorbeeld door gebruik van hemelwater- en grijswatersystemen) verplicht te stellen.
- Drinkwaterbesparing als NEN-norm in de techniek van producten en woningen.
  - Het ministerie van IenW onderzoekt samen met BZK of aanpassing van de NEN-normen 1006 en 6922 wenselijk is.

2028-2035:

- Over vervolgmaatregelen wordt besloten naar aanleiding van de inzichten uit de onderzoeken van de voorgaande jaren. Elke twee jaar wordt het plan verder geconcretiseerd.

4.3. Zakelijke gebruikers

Doelen:

- **In 2035 is het drinkwatergebruik van de zakelijke gebruikers met 20% gereduceerd ten opzichte van referentieperiode 2016-2019. Kantoorpanden en publieke gebouwen implementeren waar mogelijk de maatregelen vanuit bestaande- en nieuwbouw.**
- **Laagwaardig gebruik van drinkwater wordt beperkt. We streven naar 'juiste kwaliteit voor het juiste gebruik'.**

Zakelijk gebruik van water van drinkwaterkwaliteit dat door drinkwaterbedrijven geleverd wordt, kent een grote verscheidenheid. Industriële grootgebruikers kennen hele andere soorten gebruik van water dan zakelijke dienstverleners met bijvoorbeeld alleen kantoorpanden. Zo divers als het gebruik, zijn ook de oplossingen om te komen tot drinkwaterbesparing. Kantoorpanden en publieke gebouwen zullen ook meeliften op technische maatregelen die bij nieuwbouw en renovatie relevant zijn.

Daarbij moet rekening worden gehouden dat (drink)waterbesparing invloed kan hebben op de energietransitie van bedrijven. Door de energiebesparingsplicht worden bedrijven verplicht gesteld om hun energiegebruik te reduceren. Daar tegenover staat dat (drink)waterbesparende technieken kunnen leiden tot een hogere energievraag. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om minder stoom te produceren, waarmee de waterinname kan worden verminderd, maar dan moet de energie wel uit andere bronnen worden gehaald. Hiervoor kan een netaansluiting nodig zijn, maar in gebieden waar sprake is van netcongestie is dat niet altijd mogelijk.

Bij de industrie constateren we dat door de verscheidenheid in processen en schaal, de beschikbare informatie over besparing van drinkwater(bronnen) te beperkt is en de onzekerheden te groot zijn om nu al uitspraken te kunnen doen over de effectiviteit – in termen van drinkwaterbesparingspotentieel – op nationaal niveau. Daarom is het zaak om inzicht te krijgen in het besparingspotentieel per branche en benchmarks op te stellen, zodat verdere stimulering en regulering waar nodig plaats kan vinden. De waterprofielen die zijn/worden opgesteld voor grootverbruikers van zoetwater kunnen hierbij helpen en daarom is het uitvoeren van 'waterscans' belangrijk. Met deze inzichten weten we waar stimulering nodig en rechtvaardig is. MKBA's geven een antwoord op de vraag waar dit van toepassing is. Stimuleringsmaatregelen gaan hand in hand met meer sturende maatregelen die uit kunnen gaan van een benchmark.

Omdat de uitdagingen op het gebied van (drink)waterbronnen regionaal kunnen verschillen, is het van belang de industriële gebruikers te betrekken in gebiedsprocessen met andere stakeholders, zoals de (vergunningverlenende) overheidslagen, agrarische sector en natuurbeheerders. Hierbij bedoelen we de al bestaande gebiedsprocessen die ook in de Kamerbrief WBS worden genoemd, zoals het programma NOVEX, de provinciale omgevingsvisies, processen in de zoetwaterregio's onder het DPZW en het NPLG.

Zoals benoemd in de Kamerbrief WBS wordt het regionale grondwatersysteem en de zogenaamde "grondwaterplafonds" in beeld gebracht in het kader van de Provinciale Programma's Landelijk Gebied. Daarin kunnen afwegingen worden gemaakt hoe we in de toekomst ontwikkelingen mogelijk kunnen maken voor economie, woningbouw en natuur, hoe deze ontwikkelingen zich verhouden tot bestaand gebruik en hoe deze toekomstige ontwikkelingen ruimtelijk worden ingepast.

Voor zakelijke gebruikers richten we ons onder andere op de volgende maatregelen (voor de volledige lijst zie Bijlage 1.3):

2024-2025:

- VNO-NCW/MKB-Nederland en VEMW doen samen met relevante brancheorganisaties onderzoek naar het besparingspotentieel per sector. Hiermee krijgen we inzicht om:
  - waar mogelijk generieke maatregelen op te stellen voor MKB;
  - waar mogelijk generieke maatregelen op te stellen voor bedrijven die tussen 10.000 en 100.000 m³ per jaar gebruiken, en anders over te gaan tot maatwerk;
  - maatwerk maatregelen op te stellen voor grootgebruikers vanaf 100.000 m³ per jaar.
- lenW doet onderzoek naar de effecten en effectiviteit van beprijzen/belasten ten behoeve van verminderen ver/gebruik van (drink)leiding-, grond- en oppervlaktewater.
- De drinkwaterbedrijven voeren met hun zakelijke klanten, beginnend bij de grootste gebruikers, een waterscan uit om de mogelijkheden tot drinkwaterbesparing en 'het juiste water voor het juiste gebruik' te bereiken.
- VNO-NCW/MKB-Nederland stimuleren MKB om waterscans uit te voeren.
- VNG stimuleert dat gemeenten gesprekken voeren met publieke instellingen zoals zwembaden, scholen, sportcentra, stations, etc. om het drinkwatergebruik inzichtelijk te maken.
- De drinkwaterbedrijven en provincies breiden de koploeraanpak voor bedrijven uit.

Drinkwaterbedrijven (eigen proces)

- Met behulp van data science meer en beter zicht krijgen op de productie- en distributieverliezen om hierdoor de reactietijd te verkorten en de eigen processen te verbeteren.
- Met assetmanagement te werken aan de continue verbetering van de eigen processen om de prestaties van het drinkwatersysteem (pompstations en leidingnet) nu en in de toekomst te blijven optimaliseren.
- Het plaatsen van (meer) druksensoren om (meer) real-time inzicht te bieden in de bedrijfsvoering, waardoor lekkages eerder opgespoord en verholpen kunnen worden.
- Het plaatsen en/of optimaliseren van spoelwaterhergebruikinstallaties.

2026-2027:

- VNO-NCW/MKB-Nederland en VEMW stellen samen met lenW en EZK voor de verschillende sectoren benchmarks op (gemiddelde + beste watervoetdruk per product) om te kunnen dienen als streefwaarde. Hierbij zal verkend worden of afstemming nodig is met andere (wettelijke) trajecten over watergebruik zoals opgenomen in CSRD en de Industrial Emission Directive (IED)/EPTR.
- Aan de hand van de opgestelde benchmarks onderzoekt de Rijksoverheid of en hoe besparingsinvesteringen kunnen worden gestimuleerd en waar nodig op benchmarks als standaard kan worden gestuurd.
- Vewin, UvW en VNG onderzoeken de mogelijkheden hoe RWZI- en AWZI-effluent meer gebruikt kan worden voor het leveren van water van andere kwaliteit en bezien in samenwerking met provincies en VNO-NCW/MKB-Nederland hoe het juiste water kan worden ingezet voor de juiste toepassing.

2028-2035:

- Over vervolgmaatregelen wordt besloten naar aanleiding van de inzichten uit de onderzoeken van de voorgaande jaren. Elke twee jaar wordt het plan verder geconcretiseerd.

5. Monitoring en adaptief blijven

We zijn voornemens een coördinatieteam Drinkwaterbesparing op te richten, bestaande uit de partijen die ook deelnemen aan het agendapunt NPvA Drinkwaterbesparing in het BO Water. Hierbij gaat het om IenW, IPO, VNG, UvW, Vewin, VNO-NCW en VEMW. Het team is belast met de coördinerende taken rondom het plan van aanpak. Monitoring is daar onderdeel van.

Om goed inzicht te krijgen in de ontwikkeling van het drinkwatergebruik en of we gestelde doelen halen, is monitoring een essentieel onderdeel van dit plan. We stellen voor om te monitoren op drie niveaus, namelijk op:

1. de ontwikkeling van het drinkwatergebruik,
2. de effectiviteit van ingezette instrumenten,
3. het nakomen van gemaakte afspraken.

Het is niet mogelijk om het doelbereik rechtstreeks te verbinden aan de effectiviteit van de instrumenten, omdat er veel andere factoren spelen die effect hierop hebben. Dit ontslaat ons niet van de plicht om het meten van de effectiviteit toch zo goed mogelijk in beeld te brengen.

We voeren de landelijke drinkwaterbesparingsmonitor jaarlijks uit, zodat we trends in het gebruik in de sectoren nauwlettend in de gaten kunnen houden. IenW heeft regie over de monitor en beziet waar een logisch verband kan worden gelegd met andere monitoringsprogramma's (bijv. de IenU agenda en WBS). Onder andere Vewin, de drinkwaterbedrijven, VEMW en VNO-NCW leveren de primaire data en informatie aan. De monitoringsrapportage wordt jaarlijks aangeboden aan het Bestuurlijk Overleg water. Elke twee jaar wordt dit NPvA geactualiseerd en aangescherpt op basis van de monitoringsrapportage. Bij achterblijvende doelrealisatie kunnen stevigere maatregelen of instrumenten worden ingezet. De drie niveaus van monitoring worden hieronder nader toegelicht.

1. Ontwikkeling van het drinkwatergebruik

Het eerste niveau van monitoring is het doelbereik. Omdat de doelen hoofdzakelijk kwantitatief van aard zijn, is deze wijze van monitoring ook kwantitatief van aard. Op dit niveau monitoren we de twee belangrijkste doelen:

- Het huishoudelijke drinkwatergebruik van 100 liter per persoon per dag in 2035.
- In 2035 is het drinkwatergebruik van de zakelijke gebruikers met 20% gereduceerd t.o.v. referentieperiode 2016-2019.

We bouwen in het beginsel voort op bestaande bronnen en onderzoeken (Tabel 5.1). Beide doelen zijn al te monitoren met jaarlijkse cijfers van het CBS in samenwerking met Vewin. Deze cijfers geven inzicht in het drinkwatergebruik in huishoudens en het zakelijk gebruik per bedrijfstak. We nemen de jaren 2016-2019 als referentieperiode om besparing te kunnen meten. Dit gemiddelde is al beschikbaar. Over meerdere jaren is een trendanalyse uiteindelijk ook mogelijk. Wat betreft het doel van drinkwaterreductie in de zakelijke sector zal verder moeten worden uitgewerkt aan de hand van de waterprofielen en de benchmarks hoe deze monitoring het beste plaats kan vinden op producteendheid.

Bij de monitoring moet rekening worden gehouden met verschillende factoren die van invloed kunnen zijn op de mate van drinkwaterbesparing. Denk hierbij aan het wisselende weer wat leidt tot seizoensgebonden resultaat. Naast de jaarlijkse gegevens wordt daarom voorgesteld om ook jaarlijks het gemiddelde van de voorgaande vier jaren te analyseren. Ook bezien we of kan worden bepaald hoe onderbouwde correcties toegepast kunnen worden op de mate van besparing vanwege het weer (neerslag en temperatuur) en overige factoren, zoals de gasprijs.

Aanvullend willen we specifiekere informatie verzamelen over het drinkwatergebruik in de sectoren, in de spreiding door Nederland en door het jaar heen. Dit geeft noodzakelijke sturingsinformatie om instrumenten goed te kunnen inzetten en te kunnen bijsturen indien nodig. Momenteel wordt er al veel informatie periodiek verzameld, maar dat gebeurt niet jaarlijks (tabel 5.1). Het ministerie van IenW zal opdracht verlenen aan het CBS om in samenwerking met de Vewin meer gedetailleerde informatie te monitoren. We onderzoeken met deze partijen in hoeverre we onderstaande informatie jaarlijks kunnen gaan monitoren:

Algemeen

- **Best practices en uitkomsten pilots:** We stimuleren pilots in zowel de huishoudelijke als de zakelijke sector. Uitkomsten van praktische onderzoeken, best practices en andere inzichten kunnen landen in de monitor en inspiratie bieden voor anderen.

Huishoudelijk drinkwatergebruik

- **Gedrag en gebruik per component:** Momenteel onderzoekt Vewin elke vier jaar via een steekproef hoe huishoudens omgaan met drinkwater (Watergebruik Thuis). Zo wordt onderzocht welk deel we gebruiken voor de douche, bad, etc. De frequentie hiervan kan, na verkenning van mogelijkheden en kosten, (bijv. in een lichtere variant) worden opgeschroefd en worden aangevuld met informatie uit pilots met slimme watermeters in huishoudens of andere gedragsonderzoeken (o.a. de Publieksmonitor Waterpeil, zie tabel 5.1).
- **Piekvraag huishoudens:** Piekvraag zorgt voor een hoge druk op het leidingnet en die druk loopt naar verwachting vanwege klimaatverandering steeds meer op. We willen daarom jaarlijks de piekvraag monitoren, in relatie met klimaatverandering en drinkwaterbewustzijn. De Vewin heeft in eerder onderzoek de piekvraag bepaald door de dagaflevering uit te lezen per drinkwaterbedrijf. We onderzoeken de mogelijkheden om dit (in een lichte variant) jaarlijks te monitoren.
- **Regionale spreiding van het drinkwatergebruik:** Het gebruik is al jaarlijks beschikbaar per drinkwaterbedrijf (Kerngegevens drinkwater van Vewin). Verdere onderverdeling van het gebruik per verzorgingsgebied zou gemeten kunnen worden via pompstations of binnen district metered area's (DMA's; nog niet aanwezig in alle verzorgingsgebieden). Eerst vindt een verkenning naar de mogelijkheden en kosten plaats. In 2019 heeft provincie Gelderland in samenwerking met Vitens het hoofdelijk gebruik per gemeente onderzocht, waar grote verschillen uit naar voren kwamen. Drinkwatergebruik is bijv. afhankelijk van het type bebouwing, de bevolkingsopbouw of de aanwezigheid van tuinen. Jaarlijks (of waar mogelijk realtime) inzicht in het gebruik op lokaal niveau levert sturingsinformatie voor provincies, gemeenten en drinkwaterbedrijven op om gerichte (communicatie)maatregelen in te zetten. Privacygevoelige informatie is een aandachtspunt bij de monitoring hiervan.

Zakelijk drinkwatergebruik

- **Subsector, benchmarks en gebiedsgericht:** Door nader in te zoomen op de zakelijke sector, kan in hogere mate worden bepaald waar (drink)water kan worden bespaard en waar instrumenten effectief zouden kunnen zijn. Door ook gebiedsgericht (in pilots) te monitoren, kunnen bovendien kansen worden geïdentificeerd om onderling water uit te wisselen, huishoudelijk afvalwater in te zetten, te cascaderen om het laagwaardig gebruik van drinkwater te beperken. Informatie kan in samenwerking met VEWM en VNO-NCW worden opgehaald met waterscans, enquêtes of met slimme meters. Bij de verzameling daarvan wordt rekening gehouden met eventuele gevoelige data. Op basis daarvan kunnen benchmarks worden opgesteld per branche of producteenheid. Op dit niveau kan ook worden bepaald hoe laagwaardig gebruik van drinkwater zich ontwikkelt.

Per thema dat gemonitord wordt kijken we naar het gebruik in de referentieperiode en bepalen we de criteria wanneer bijsturing in beleid noodzakelijk wordt geacht.

Tabel 5.1 Reeds bestaande bronnen t.b.v. monitoring van drinkwaterbesparing

Jaarlijkse publicatie
<p>Watergebruik op basis van nationale rekeningen door het CBS en de Vewin   Vertraging van twee jaar (in 2023 zijn de gegevens voor 2021 gepubliceerd)   Drinkwater is uitgesplitst naar particuliere huishoudens en de verschillende bedrijfstakken.   De industrie is verder uitgesplitst naar type industrie (tweecijferige SBI-code)</p>
<p>Kerngegevens drinkwater door Vewin   Algemene update over ontwikkeling drinkwaterbedrijven   O.a. productie en afzet van drinkwater per drinkwaterbedrijf</p>
Meerjaarlijkse publicatie
<p>Elke drie jaar: Publieksmonitor Waterpeil in opdracht van Ons Water   Inzicht in waterbewustzijn van Nederlanders op div. onderwerpen, waaronder drinkwatergebruik.</p>
<p>Elke vier jaar: Onderzoek Watergebruik thuis in opdracht van Vewin (afgelopen keer uitgevoerd door CBS)   Uitsplitsing huishoudelijk drinkwatergebruik naar component (douche, bad, etc.) op basis van een steekproef</p>
<p>Elke vier jaar: Prognoses drinkwatergebruik in Nederland tot en met 2040 door Vewin   Drie prognose-uitwerkingen   Uitsplitsing huishoudelijk en niet-huishoudelijk drinkwatergebruik</p>
<p>Elke vijf jaar: Drinkwaterstatistieken door Vewin   De gegevens zijn met name afkomstig uit een drinkwaterbenchmarkdatabase. Drinkwaterbedrijven nemen sinds 1997 deel aan de drinkwaterbenchmark, waarmee prestaties van de waterbedrijven transparant worden gemaakt op het gebied van waterkwaliteit, dienstverlening, milieu en financiën & efficiency.</p>

2. Effectiviteit van ingezette instrumenten

Verder overwegen wij of op grotere tijdschaal de (drink)waterbesparing specifiek kan worden gemonitord. Dan kan er worden gedacht aan:

- (Trends) in penetratiegraad van (drink)waterbesparende technieken: De penetratiegraad van (drink)waterbesparende technieken bepaalt naast gedrag voor een belangrijk deel de mate van besparing in sectoren. Het achterhalen van de penetratie is niet eenvoudig maar kan (evidence based) bepaald worden met steekproeven of door jaarlijks uit te vragen bij sectoren en in de retail of er trends zichtbaar zijn in het gebruik van waterbesparende technieken of apparaten.
- (Vermeden) kosten van drinkwaterbesparing en verdeling lusten en lasten: Een van onze uitgangspunten is dat de besparingslast rechtvaardig verdeeld wordt. De uitkomsten van de eerder beschreven MKBA kunnen landen in de monitor en periodiek geactualiseerd worden.

Het is niet mogelijk om de effectiviteit van instrumenten direct te relateren aan het doelbereik. Er zijn te veel factoren van invloed op het drinkwatergebruik in de huishoudelijke en zakelijke sector. Wel kan er een redeneerlijn opgesteld worden per instrument hoe aannemelijk het is dat dit bijdraagt aan drinkwaterbesparing. Hiervoor stellen we indicatoren op per instrument. Indicatoren zijn bijv. het aantal mensen dat is bereikt met een campagne, de penetratiegraad van slimme meters in nieuwbouwwoningen of het aantal succesvolle pilots. Per indicator wordt van tevoren een streefwaarde vastgelegd als referentie. Als voorbeeld toont tabel 5.2 een aantal maatregelen met bijpassende indicatoren en streefwaarden. Dit overzicht wordt komende tijd waar mogelijk aangescherpt en uitgebreid voor alle maatregelen uit het plan van aanpak.

Tabel 5.2 Voorbeeld van indicatoren en streefwaarden voor een aantal maatregelen

Maatregel-nummer	Beschrijving maatregel	Doelgroep	Tijdsperiode	Maximaal theoretisch besparingspotentieel (Mm3 per jaar)	Indicator	Streefwaarde in 2035	Bron
1	Uitvoering plan van aanpak waterbewust gedrag	Huishoudens	2024-2025	58 ²²	Geschatte drinkwaterbesparing door kleinere knop toilet	50 Mm3	Werkgroep Communicatie/CBS
				44 ²³	Geschatte drinkwaterbesparing door korter douchen	15 Mm3	Werkgroep Communicatie/CBS
				25 ²⁴	Geschatte drinkwaterbesparing door vervangen regendouche door waterbesparende douchekop	12,5 Mm3	Werkgroep Communicatie/CBS
					Aantal (of % groei) in websitebezoeken of doorclicks	N.t.b.	Werkgroep Communicatie
					Aantal bereikte huishoudens via landelijke campagne	100.000	Werkgroep Communicatie

²² Bij het onderzoek Watergebruik Thuis 2021 [CBS, 2022] is het hoofdelijk huishoudelijk toiletgebruik geraamd op 30,2 l/(p.d), waarvan 19,7 l/(p.d) afkomstig van grote spoelingen (6,7 liter/keer) en 10,5 l/(p.d) van kleine spoelingen (3,7 liter/keer). De presentiegraad van de knop voor grote spoelingen is 100% en die van de knop voor kleine spoelingen is 78%, zodat er in 22% van de huishoudens geen kleine spoelingen mogelijk zijn. Als in elk huishouden alleen nog de knop voor kleine spoelingen beschikbaar is, zal de 19,7 l/(p.d) reduceren tot $(19,7/6,7) \times 3,7 = 10,9$ l/(p.d) en zal het hoofdelijk huishoudelijk toiletgebruik reduceren tot 21,4 l/(p.d). De potentiële waterbesparing van deze maatregel wordt daarmee geraamd op maximaal 8,8 l/(p.d), namelijk $30,2$ l/(p.d) – $21,4$ l/(p.d). Dit wordt vermenigvuldigd met 365 dagen in het jaar en 17.947.684 inwoners in december 2023 (CBS).

²³ Uit het onderzoek Bewust en zuinig drinkwatergebruik (Berenschot, 2022).

²⁴ Om een raming te kunnen krijgen van het effect van het vervangen van de regen- en massagedouches door een combinatie van gewone en waterbesparende douches, heeft PB Icastat met een algoritme de capaciteiten van de regendouche en de massagedouche vervangen door het gemiddelde van de capaciteiten van de gewone en de waterbesparende douche, dat 7,0 liter per minuut bedraagt. Dit resulteert in een hoofdelijk huishoudelijk douchegebruik van 42,4 l/(p.d). De potentiële waterbesparing van deze maatregel wordt daarmee geraamd op maximaal 3,8 l/(p.d), namelijk $46,2$ l/(p.d) – $42,4$ l/(p.d). Deze raming houdt geen rekening met een eventuele verandering van douchefrequentie en doucheduur bij het vervangen van regen- en massagedouches. Dit wordt vermenigvuldigd met 365 dagen in het jaar en 17.947.684 inwoners in december 2023 (CBS).

8	Afweging maken om het Drinkwaterbesluit (en/of -regeling) aan te passen ten aanzien van de definitie van huishoudwater	Nieuwbouw	2026-2027	198 ²⁵	Geschatte besparing door gebruik huishoudwater voor toiletspoeling (door aanpassing Drinkwaterbesluit)	50 Mm3	lenW
					Presentiegraad van technieken waarmee huishoudens huishoudwater gebruiken voor toiletspoeling	25%	lenW
9	Op basis van resultaten pilots eventueel snellere introductie van slimme meters	Nieuwbouw	2026-2027	N.t.b.	Aantal (of %) slimme meters geïnstalleerd in nieuwbouw	N.t.b.	Drinkwaterbedrijven
					Geschatte drinkwaterbesparing per nieuwbouwhuishouden met slimme watermeter	N.t.b.	Drinkwaterbedrijven
					Schatting kosten of opbrengsten (euro per bespaarde kuub drinkwater)	<0 EUR/m3	Drinkwaterbedrijven
6	Terugdringen drinkwatergebruik eigen proces drinkwaterbedrijven	Zakelijke gebruikers	2024-2025	N.t.b.	% Daling Infrastructure Leakage Index (ILI)	N.t.b.	Drinkwaterbedrijven

3. Nakomen van acties

Het coördinatieteam Drinkwaterbesparing organiseert een jaarlijkse voortgangsenquête om te bepalen hoe het verloopt met de uitvoering van de afspraken die worden gemaakt in dit NPvA. Indicatoren waarnaar gekeken wordt, zijn onder andere het aantal uitgevoerde onderzoeken, het percentage uitgevoerde waterscans en het aantal ontwikkelde gedragsinterventies. Dit wordt als onderdeel van de monitoring jaarlijks teruggekoppeld aan het Bestuurlijk Overleg Water.

²⁵ Bij het onderzoek Watergebruik Thuis 2021 [CBS, 2022] is het hoofdelijk huishoudelijk toiletgebruik geraamd op 30,2 l/(p.d). Dit wordt vermenigvuldigd met 365 dagen in het jaar en 17.947.684 inwoners in december 2023 (CBS).

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht maatregelen

Hieronder staat de lijst met geïdentificeerde maatregelen weergegeven. De betrokken partijen per maatregel zijn ook opgenomen. Afspraken over trekkerschap per maatregel worden vastgelegd in een procesplan voor de uitvoering. Het procesplan gaat specifiek in op de organisatie van de uitvoering en monitoring van deze maatregelen.

B.1.1 Huishoudens

Doel

We werken toe naar een huishoudelijk drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking van 100 liter per dag in 2035. Laagwaardig gebruik van drinkwater wordt beperkt. We streven naar 'juiste kwaliteit voor het juiste gebruik'.

Welke stappen nemen we in de periode 2024-2025?		Beschrijving	Actiehouder
1.	Uitvoering plan van aanpak waterbewust gedrag	a. Ontwikkelen van een gezamenlijke boodschap die iedere organisatie kan gebruiken en op regio/doelgroep kan toespitsen. Hiervoor wordt een werkgroep Communicatie opgezet over communicatie en gedragsverandering met medewerkers van de verschillende organisaties. Hier wordt ook gekeken hoe nationale en regionale uitingen elkaar kunnen versterken. Aedes heeft aangeboden de ontwikkelde boodschap(pen) onder de aandacht te brengen bij alle corporaties in Nederland. Zo wil ook Vereniging Eigen Huis een rol spelen door communicatie op de website en via andere communicatiekanalen.	IenW, Vewin/drinkwaterbedrijven, Milieu Centraal, Aedes, Ons Water, VNG/gemeenten, IPO/provincies
		b. Onderzoek naar barrières en motivatoren voor drinkwaterbesparing + evaluatie bestaande maatregelen (o.a. korter douchen, waterbesparende douchekop en gebruik kleine knop toilet) met als basis bestaande gedragsonderzoeken. Aedes kan een bijdrage leveren door corporaties te vragen naar hun ervaringen onder huurders.	IenW, Vewin/drinkwaterbedrijven, Milieu Centraal, Aedes, Ons Water

c. Landelijke communicatiecampagne drinkwaterbesparing. Er zijn een aantal campagnes op het gebied van drinkwaterbesparing, met name door de drinkwaterbedrijven. Wat ontbreekt is een gezamenlijke boodschap, gesteund door de overheid. Daarom wordt een communicatieplan voor een landelijke campagne geschreven. IenW neemt hierin het voortouw en richt samen met Vewin een werkgroep met communicatieadviseurs van de drinkwaterbedrijven en communicatie vertegenwoordigers van de andere stakeholders uit dit plan op. Bij een aanvraag voor een campagne kijken de Directie Communicatie (DCO) van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de Directie Publiek en Communicatie (DPC) van het ministerie van Algemene Zaken naar de rol van de campagne in de gehele communicatie-aanpak. Dit plan van aanpak vormt de basis voor de te schrijven communicatie-aanpak. In de communicatie-aanpak staat precies omschreven hoe alle onderdelen en activiteiten van dit plan van aanpak zich tot elkaar verhouden. Hoe passen beleidsmaatregelen (wetgeving, subsidies, communicatie) in elkaar. De stakeholders worden als onderdelen van het bouwwerk gezien. Samen met de stakeholders beantwoorden we in het communicatieplan de volgende aspecten:

- Welke activiteiten ontplooiën stakeholders nu al op het gebied van drinkwaterbesparing?
- Wat is hun visie op waterbesparing en wat hebben zij in de planning staan?
- Wat doen ze op dit moment en wat hebben ze nodig om te ondersteunen?
- Welke afspraken zijn er gemaakt met de stakeholders over hun rol/activiteiten?

De communicatie-aanpak geeft daarnaast ook aan wat de communicatiedoelstellingen zijn en welke rol het instrument communicatie speelt in de brede aanpak. Verder wordt in de aanpak uiteraard aangegeven wat de communicatiedoelgroepen zijn. Het is ook raadzaam onderzoek te doen naar de drijfveren van de doelgroepen (doen we ook al) en dat op te nemen in de aanpak. Deze doelgroepen mogen heel specifiek zijn. Hoe scherper geformuleerd hoe beter, want dan kan je ook je communicatie goed afstemmen op deze groep: wat zijn hun dilemma's, waar vind je ze, hoe staan ze in het leven etc.). Belangrijk is dat goed naar voren komt:

IenW, Vewin/drinkwaterbedrijven, Milieu Centraal, Aedes, Ons Water, VNG/gemeenten, IPO/provincies

		<ul style="list-style-type: none"> • Waarom kies je voor deze doelgroep(en)? • Wat is het kennisniveau? • Welke kennis mist deze doelgroep? • En op het moment ze deze kennis hebben: • Wat is het gedrag en de gedragsverandering waar je op wilt inzetten? • Wat bepaalt hun gedrag. Waarom laten ze het gewenste gedrag wel of niet zien? Wat belemmert hen daarin? Wat stimuleert? (Omgeving, kostenbesparing, gemak/gedoe etc.) <p>We maken voor de campagne gebruik van de beschikbare gedragsonderzoeken.</p>	
		d. Uitbreiding landelijke campagne piekbelasting tijdens droogte/hitte	IenW, Vewin/drinkwaterbedrijven, Milieu Centraal, Aedes, Ons Water, VNG/gemeenten, IPO/provincies
		e. Inzicht in verbruikscijfers uitgesplitst naar specifieke te identificeren doelgroepen via CBS-onderzoek	IenW, Vewin/drinkwaterbedrijven
		f. Beschikbaar maken van informatie voor huishoudelijke consumenten (hier gaat customer insights journey aan vooraf)	Milieu Centraal
2.	Uitvoering regionale campagnes	Op basis van de ontwikkelde communicatieboodschap zetten partijen ook eigen communicatiecampagnes op. Milieu Centraal informeert het brede publiek.	Drinkwaterbedrijven, provincies, gemeenten, Milieu Centraal
3.	Op eindfacturen consumenten verwijzen naar benchmark en geven waterbespaartips	Sinds januari 2023 is dit een Europese verplichting. Het gaat hier om het verder invulling geven aan wat 'actief informeren' is. Consumenten kunnen hun eigen verbruik inzien ten opzichte van vergelijkbare huishoudens.	Drinkwaterbedrijven
4.	Stimuleren van aanschaf/gebruik van drinkwaterbesparende techniek (onder voorbehoud van beschikbaarheid van middelen)	Verkenning van welke doelgroep welk handelingsperspectief heeft en of specifieke stimuleringsacties richting consumenten gestart kunnen worden.	IenW, BZK, EZK, Vewin, VNG/gemeenten, Techniek Nederland, Bouwend NL, Milieu Centraal, KIWA, NEN, woningcorporaties
5.	Drinkwaterbesparing stimuleren in klimaatadaptatiebeleid	VNG communiceert over drinkwaterbesparing via het Gemeentelijk Netwerk Klimaatadaptatie. Niet iedere gemeente is aangesloten bij dit netwerk. Daarom communiceert de VNG ook breder naar gemeenten die niet in het Gemeentelijk Netwerk Klimaatadaptatie zitten. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om drinkwaterbewustzijn in de tuin en het voorkomen van een waterbedeffect. Gemeenten communiceren hierover weer richting de huishoudens.	VNG/gemeenten, IenW, BZK, UvW, IPO/provincies, Milieu Centraal
6.	Lessen trekken uit andere speelvelden	a. Onderzoeken welke lessen te trekken zijn vanuit het energiebeleid, zoals invoering slimme meters en omgaan met privacy.	IenW, EZK, VNO-NCW

		b. Onderzoeken welke lessen te trekken zijn vanuit België (of andere landen)	lenW
7.	Onderzoek doen naar de impact van vermindering drinkwatergebruik op de waterketen	Een vaak gehoord tegenargument bij drinkwaterbesparing is dat verminderd drinkwatergebruik niet goed is voor het rioleringsysteem en de RWZI's. Om deze discussie te beslechten wordt onderzoek gedaan (evt. bestaand onderzoek bij elkaar gebracht) naar de hele waterketen: drinkwatersysteem, rioleringsysteem en RWZI's. RIONED en STOWA ondersteunen waar mogelijk met kennis. Uitkomsten worden meegenomen in de Visie op de Waterketen en in de actualisatie van Water verbindt.	UvW, Vewin, lenW, VNG, IPO, kennisinstituten
8.	Pilots met betrekking tot plaatsen slimme meters	Pilots waarin via slimme meters eigen waterverbruik inzichtelijk wordt en men kan zien welke maatregel een reductie oplevert. Een LCA-analyse wordt uitgevoerd.	Drinkwaterbedrijven, EZK, woningcorporaties
9.	Onderzoek naar de effecten en effectiviteit van beprijzen/belasten ten behoeve van verminderen ver/gebruik van (drink)leiding-, grond- en oppervlaktewater	Onderzoek naar de invloed van beprijzing op substitutie effecten van verschillende watertypes. Het doel van dit onderzoek is om het hele watersysteem te borgen. Prijsverhoging moet namelijk niet het gevolg hebben dat consumenten overstappen naar een andere zoetwaterbron.	lenW, EZK, Vewin, VEMW, VNO-NCW
10.	Overzicht maken van lopende pilots	Inventarisatie van lopende pilots met analyse welke maatregelen uit het rapport 'Bewust en zuinig watergebruik' nog verder getest moeten worden in een brede mix van maatregelen.	lenW
11.	Onderzoeken mogelijkheid voor invoeren drinkwaterrestricties voor crisissituaties	Onderzoek naar de mogelijkheid voor invoeren drinkwaterrestricties voor uitsluitend crisissituaties, met aandacht voor uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid.	lenW, Vewin, VNG
Welke stappen nemen we in de periode 2026-2027?		Beschrijving	Actiehouder
12.	Plan van aanpak waterbewust gedrag	Ontwikkeling aanvullende maatregelen (interventies) op basis van gedragsinzichten en evaluatie. Aedes heeft aangeboden om over de uitkomsten te communiceren naar haar leden, wanneer interventies gevonden zijn die aanslaan.	lenW, werkgroep Communicatie, Vewin, en Milieu Centraal
13.	Op basis van resultaten pilots eventueel introductie van slimme meters	Op basis van de resultaten van pilots besluiten drinkwaterbedrijven en Rijksoverheid over de introductie van slimme watermeters. Meters van nu moeten ongeveer eens per 20 jaar vervangen worden. In communicatie hierover naar klanten trekken de drinkwaterbedrijven gezamenlijk op.	Drinkwaterbedrijven, lenW, BZK
14.	Onderzoek naar keurmerken "waterzuinig product" (A-label)	Verbinden van verschillende keurmerken voor waterzuinige producten. Milieu Centraal voegt deze toe aan keurmerkenwijzer.nl.	lenW, KIWA, Milieu Centraal

15.	Onderzoek naar kansen voor de koppeling van zuiveringsheffing aan de waterrekening	Onderzoek naar de koppeling van deze kosten in eventuele factuur of enkel als communicatiemiddel ten behoeve van bewustwording. Eerst wordt onderzoek gedaan of kennis hierover al beschikbaar is.	IenW, UvW, waterschappen en drinkwaterbedrijven
Welke stappen nemen we in de periode 2028-2035?		Beschrijving	Actiehouder
	Stappen naar aanleiding van inzichten uit de onderzoeken in de periode 2024-2025 en de periode 2026-2027.	Over vervolgmaatregelen wordt besloten naar aanleiding van de inzichten uit de onderzoeken van de voorgaande jaren. Elke twee jaar wordt het plan verder geconcretiseerd.	

B.1.2 Nieuwbouw en renovatie

Doel

In 2035 heeft waterbewust bouwen zich bewezen en is de standaard geworden voor nieuwbouw en renovatie, zodat drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking is gedaald naar gemiddeld 100 liter per dag.

	Welke stappen nemen we in de periode 2024-2025?	Beschrijving	Actiehouder
1.	<p>Vervolgonderzoeken naar drinkwaterbesparing (bijvoorbeeld door hemelwater- en grijswatergebruik) in het gebouw, zodat uiteindelijk een gedegen onderbouwde afweging gemaakt kan worden voor een mogelijke verplichting in het Bbl.</p>	<p>a. De gezondheidsrisico's en mogelijke beheersmaatregelen in kaart brengen. BZK en IenW doen nader onderzoek van de gezondheidsrisico's en mogelijke beheersmaatregelen, zoals ook is aanbevolen door Witteveen+Bos.</p> <p>b. Een nauwkeurige berekening van de integrale milieukosten van een nieuwe verplichting middels een Levenscyclusanalyse-methode (LCA). BZK en IenW doen onderzoek naar een nauwkeurige berekening van de integrale milieukosten (o.a. MPG) van een nieuwe verplichting middels een Levenscyclusanalyse-methode (LCA). De milieukosten van installaties, pompen, de benodigde operationele energie, leidingen, filters en afvoer en dergelijke worden daarmee duidelijk.</p> <p>c. Een nadere uitwerking van de kosten en baten van individuele mogelijke systemen. BZK en IenW doen onderzoek naar een nadere uitwerking van de kosten en baten van individuele mogelijke systemen. Hierbij moeten ook de kosten van (extra) drinkwaterbereiding in ogenschouw worden genomen. Indien de terugverdienmogelijkheid ontbreekt, moet worden nagedacht of en hoe eigenaren van nieuwbouwwoningen kunnen worden gecompenseerd.</p>	<p>IenW, BZK, Vewin</p> <p>BZK, IenW</p> <p>BZK, IenW, Vewin</p>

		<p>d. Andere mogelijke maatregelen die leiden tot slimmer watergebruik in de gebouwde omgeving. BZK en lenW doen onderzoek naar de alternatieve oplossingen om vraag en aanbod van drinkwater in evenwicht te houden, zoals de aanbodkant vergroten maar ook het drinkwaterbesparingspotentieel, op verschillende schaalniveaus van de drinkwaterketen. Hierbij worden ook andere mogelijke maatregelen die leiden tot slimmer watergebruik in de gebouwde omgeving meegenomen. Per alternatieve oplossing dienen de gezondheidsrisico's, (milieu)kosten en baten in beeld te worden gebracht.</p>	<p>BZK, lenW</p>
2.	<p>Verkenning naar mogelijkheid om het Drinkwaterbesluit (en/of -regeling) aan te passen ten aanzien van de definitie van huishoudwater</p>	<p>a. Het ministerie van lenW voert een verkenning uit naar de mogelijkheid om het Drinkwaterbesluit (en/of -regeling) aan te passen ten aanzien van de definitie van huishoudwater. Concreet gaat het daarbij om de mogelijkheid om naast regenwater van het dak en grondwater, ook bad- en douchewater te gebruiken voor toiletspoeling, onder voorwaarde dat er geen nadelige gevolgen voor de volksgezondheid optreden.</p>	<p>lenW, BZK</p>
		<p>b. Op basis van de uitkomsten van de verkenning naar aanpassing van het Drinkwaterbesluit (en/of -regeling), maakt lenW de afweging om het Drinkwaterbesluit (en/of -regeling) aan te passen ten aanzien van de definitie van huishoudwater, onder voorwaarde dat er geen nadelige gevolgen voor de volksgezondheid optreden.</p>	<p>lenW, BZK</p>
3.	<p>Kennis rondom drinkwaterbesparing binnen de nieuwbouw en renovatie wordt gedeeld.</p>	<p>a. lenW werkt samen met provincies, gemeenten, waterschappen, drinkwaterbedrijven, kennisinstututen, Bouwend Nederland en Techniek Nederland aan het opzetten van een centrale kennisbank en leernetwerk voor waterbewust bouwen. Partijen kunnen via deze weg succesverhalen delen en van elkaar leren.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een voorbeeld is om lessen te delen van de bouwtafel Watervriendelijke Wijken in Gelderland. Dit initiatief heeft als doel om te onderzoeken of een brede samenwerking aan publieke en private partijen kan ontstaan die met elkaar de opgave van watervriendelijk bouwen willen beetpakken. Binnen deze samenwerking worden kennis en krachten gebundeld, om alle bestaande oplossingen en 	<p>lenW, BZK, provincies, gemeenten, waterschappen, Vewin, drinkwaterbedrijven, kennisinstututen, Bouwend Nederland, Techniek Nederland, FME</p>

		<p>technologieën te inventariseren, maar vooral om demonstratieprojecten te realiseren. Op deze manier wordt bewijslast gecreëerd: het kan, we doen het, kom maar kijken!</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een ander voorbeeld is de “showcase” in de wijk Zuidplas-Vijfde Dorp. Hier werken gemeenten en drinkwaterbedrijven samen aan een waterbewuste wijk. De insteek is het implementeren van vacuümtoiletten en het lokaal zuiveren van grijswater. • Ook kan kennis worden gedeeld over de mogelijke effecten van drinkwaterbesparingstechnieken op de drinkwaterkwaliteit. • Het laatste voorbeeld is om kennis te delen over de mogelijke effectiviteit van waterclosets met kleinere spoelvolumes dan 6 liter. 	
		<p>b. Gemeenten betrekken vroegtijdig drinkwaterbesparing in hun communicatie naar projectontwikkelaars en woningcorporaties, mogelijk als onderdeel van de toepassing van de maatlat groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving.</p>	<p>VNG, gemeenten</p>
4.	<p>Een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) voor toekomstbestendig bouwen, inclusief drinkwaterbesparing, wordt uitgevoerd.</p>	<p>De Provincie Zuid-Holland voert een MKBA uit voor toekomstbestendig bouwen, inclusief drinkwaterbesparing. Dit initiatief wordt breder getrokken naar andere provincies. Voor een paar weken worden op verschillende schaalniveaus MKBA's doorgerekend. Dit betreft zowel binnen als buiten de woningen. De hele waterketen wordt meegenomen, van bron tot rioolwaterzuiveringsinstallaties.</p>	<p>Provincie Zuid-Holland, andere provincies, Bouwend NL, woningcorporatie(s)</p>
5.	<p>Verkenning naar stimulerings-/subsidiemogelijkheden voor drinkwaterbesparing binnen nieuwbouw en renovatie</p>	<p>Wanneer de technische oplossingen voor drinkwaterbesparing in beeld zijn, moet gezorgd worden dat deze ook worden toegepast in woningen. BZK en IenW doen een verkenning naar stimulerings-/subsidiemogelijkheden voor drinkwaterbesparing binnen de nieuwbouw en renovatie (naar voorbeeld van de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++)).</p>	<p>BZK, IenW</p>

6.	Onderzoeken of drinkwaterbedrijven met hun aansluitvoorwaarden eisen kunnen stellen aan nieuwbouwwoningen (NEN6922)	Drinkwaterbedrijven doen onderzoek naar de mogelijkheid of ze bij hun aansluitvoorwaarden eisen kunnen stellen aan nieuwbouwwoningen (NEN6922). Hierbij kan bijvoorbeeld gekeken worden naar de diameter van een waterleiding.	Drinkwaterbedrijven, NEN
Welke stappen nemen we in de periode 2026-2027?		Beschrijving	Actiehouder
7.	Afhankelijk van de uitkomsten van de voorgenomen vervolgonderzoeken wordt besloten of kan worden overgegaan tot aanpassing van het Bbl om drinkwaterbesparing verplicht te stellen.	a. Afhankelijk van de uitkomsten van de voorgenomen onderzoeken gericht op gezondheidsrisico's, LCA, kosten en baten, MKBA's en eventuele andere mogelijkheden die leiden tot slimmer watergebruik in de gebouwde omgeving, wordt besloten of kan worden overgegaan tot aanpassing van het Bbl. Daarnaast is een belangrijk aandachtspunt hoe collectieve en individuele systemen beheerd worden. Samen met Techniek Nederland worden instructies opgesteld of geactualiseerd voor veilige aansluiting en beheer van waterbesparende technieken.	IenW, BZK
		b. Bij een eventuele verplichting van drinkwaterbesparing is een belangrijk aandachtspunt hoe collectieve en individuele systemen beheerd worden. Samen met Techniek Nederland worden instructies opgesteld of geactualiseerd voor veilige aansluiting en beheer van waterbesparende technieken.	Techniek Nederland
8.	Op basis van resultaten pilots eventueel introductie van slimme meters	Op basis van resultaten pilots besluiten drinkwaterbedrijven en Rijksoverheid over de introductie van slimme watermeters. De beslissing over slimme watermeters is niet alleen afhankelijk van de effecten op drinkwaterbesparing. Slimme watermeters moeten ongeveer eens per 20 jaar vervangen worden. Drinkwaterbedrijven communiceren gezamenlijk hierover naar de consument. (Gaat ook over huishoudens, zie maatregel 13).	Drinkwaterbedrijven, IenW, BZK
9.	Drinkwaterbesparing als NEN-norm in de techniek van producten en woningen.	Onderzoek naar of aanpassing van de NEN 1006 <i>Algemene voorschriften voor leidingwaterinstallaties</i> en NEN 6922 <i>Waterprestatie van woningen – Bepalingsmethode</i> wenselijk is. Daarbij is aandacht voor of dit in combinatie met het energielabel kan.	BZK, IenW, VNG, IPO, KIWA, NEN
Welke stappen nemen we in de periode 2028-2035?		Beschrijving	Actiehouder

	Stappen naar aanleiding van inzichten uit de onderzoeken in de periode 2024-2025 en de periode 2026-2027.	Over vervolgmaatregelen wordt besloten naar aanleiding van de inzichten uit de onderzoeken van de voorgaande jaren. Elke twee jaar wordt het plan verder geconcretiseerd.	
--	---	---	--

B.1.3 Zakelijk gebruikers

Doel

In 2035 is het drinkwatergebruik van de zakelijke gebruikers met 20% gereduceerd ten opzichte van referentieperiode 2016-2019. Kantoorpanden en publieke gebouwen implementeren waar mogelijk de maatregelen vanuit bestaande- en nieuwbouw. Laagwaardig gebruik van drinkwater wordt beperkt. We streven naar 'juiste kwaliteit voor het juiste gebruik'.

	Welke stappen nemen we in de periode 2024-2025?	Beschrijving	Actiehouder
1.	<p>Het (drink)watergebruik van zakelijke gebruikers wordt in beeld gebracht.</p>	<p>Het (drink)watergebruik van zakelijke gebruikers wordt in beeld gebracht door middel van het uitvoeren van waterscans en het opstellen van waterprofielen. VEMW en VNO-NCW/MKB-Nederland zetten zakelijke gebruikers aan tot het in beeld brengen van het (drink)watergebruik in samenwerking met de afzonderlijke drinkwaterbedrijven. De drinkwaterbedrijven voeren met hun zakelijke klanten, beginnend bij de grootste gebruikers, een waterscan uit. Omdat de waterprofielen voorwaardelijk zijn voor andere maatregelen, zoals maatregel 8. (juiste kwaliteit water voor juiste toepassing) wordt bij onvoldoende tempo gekeken of een verplichting nodig is.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De meeste zakelijke gebruikers die >100.000 m³ (drink)water per jaar gebruiken, kunnen onderverdeeld worden in de volgende sectoren: voedingsmiddelen-, chemische, aardolie-, farmaceutische, papier- en metaalindustrie. Voor deze groep wordt maatwerk geleverd om het (drink)watergebruik te reduceren. • Voor de zakelijke gebruikers die tussen de 10.000 m³ en 100.000 m³ (drink)water per jaar gebruiken, worden waar mogelijk generieke maatregelen per sector opgesteld om het (drink)watergebruik te reduceren, anders wordt maatwerk toegepast. • VNO-NCW/MKB-Nederland zetten via hun eigen kanalen in op communicatie en bewustwording omtrent het thema drinkwaterbesparing bij de zakelijke gebruikers die <10.000 m³ per jaar (drink)water gebruiken. • Niet elke branche en bedrijf heeft de capaciteit om als actiehouder te fungeren, met name het MKB. VNO- 	<p>VEMW en VNO-NCW/MKB-Nederland, in samenwerking met de relevante brancheorganisaties, zakelijke gebruikers, drinkwaterbedrijven, IenW, EZK, UvW en IPO</p>

		<p>NCW/MKB-Nederland onderzoekt daarom hoe de MKB-branches, bijvoorbeeld HISWA-RECRON, kunnen bijdragen aan het ondersteunen van de bij hun aangesloten bedrijven, het opzetten van een benchmark en het verzamelen van data. (Dit kan naar voorbeeld van aanpak MKB-Nederland, EZK en BZK met betrekking tot energiebesparing.)</p> <ul style="list-style-type: none"> VNG communiceert naar gemeenten over het belang van gesprekken voeren met publieke instellingen (zoals zwembaden, scholen, sportcentra, stations etc.) om het drinkwatergebruik van deze gebruikers inzichtelijk te maken. Gemeenten voeren vervolgens deze gesprekken met de publieke instellingen om inzicht in het drinkwatergebruik toegankelijk te maken. Daar waar nodig ondersteunen drinkwaterbedrijven met hun kennis over het uitvoeren van waterscans en het opstellen van waterprofielen. 	
2.	Kennis rondom drinkwaterbesparing bij zakelijke gebruikers wordt gedeeld.	<p>a. VEMW en VNO-NCW/MKB-Nederland borgen kennisdeling op voor drinkwaterbesparing bij zakelijke gebruikers (waar mogelijk via bestaande platforms). Andere partijen, zoals IPO, ministeries, VNG, UvW, drinkwaterbedrijven, KWR, FME en de zakelijke gebruikers zelf, leveren informatie voor deze kennisplatforms aan.</p>	<p>VEMW, VNO-NCW/MKB-Nederland, IPO, IenW, EZK, VNG, UvW, drinkwaterbedrijven, KWR, FME, zakelijke gebruikers</p>
		<p>b. IenW informeert (accountants van) zakelijke gebruikers over het thema drinkwater in de <i>Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) – European Sustainability Reporting Standards (ESRS) E3: Water</i> en Mariene hulpbronnen en de EPRT- rapportage verplichting.</p>	<p>IenW, EZK, brancheorganisatie, (accountants van) zakelijke gebruikers</p>
		<p>c. De drinkwaterbedrijven breiden de koploeraanpak voor bedrijven uit. Overijssel (en ook in andere provincies waaronder Gelderland) zijn koploeraanpakken voor drinkwaterbesparing met bedrijven gestart. Op locatie bij een van de bedrijven wordt gesproken over efficiënter omgaan met bestaand drinkwater(kwaliteit) in het bedrijfsvoeringproces. Waterscans vormen hier onderdeel van, maar de koploeraanpak wat provincie, waterschap en drinkwaterbedrijf gezamenlijk hebben opgezet is het totaal.</p>	<p>Drinkwaterbedrijven, provincies</p>
		<p>d. De installatiesector brengt waterbesparende opties in beeld met de uitgave Besparingstips water- en energiebesparing bij leidingwaterinstallaties. Dit communicatiemiddel is gericht op de installateur en installatie-ontwerpen.</p>	<p>Techniek Nederland</p>

		e. Herziening van ISSO-publicaties 70.1 "Omgaan met hemelwater binnen de perceelgrens" en ISSO 70.3 "Grijs water binnen de perceelgrens".	Techniek Nederland
3.	Onderzoek doen of en hoe watergebruik en waterverlies in het drinkwaterproductieproces verder kan worden verminderd.	De Infrastructure Leakage Index (ILI) van Nederlandse drinkwaterbedrijven is al erg laag vergeleken met andere landen. Aangezien we allemaal ons steentje moeten bijdragen om drinkwater te besparen, wordt van drinkwaterbedrijven verwacht dat zij het watergebruik en waterverlies in eigen proces ook verder verminderen.	Drinkwaterbedrijven
		TVVL en Techniek Nederland doen onderzoek naar alternatieve maatregelen voor de temperatuurbeheersing van drinkwaterinstallaties die minder of geen spuien vereisen, zoals koeling van drinkwater door middel van koud-drinkwatercirculatiesystemen.	TVVL, Techniek Nederland
4.	We onderzoeken of en waar belemmeringen zitten in wet- en regelgeving voor het gebruik van een andere kwaliteit van water ter vervanging van drinkwater in processen van levensmiddelenbedrijven.	We onderzoeken of en waar belemmeringen zitten in wet- en regelgeving, bijv. Europese drinkwater richtlijn voor het gebruik van een andere kwaliteit van water ter vervanging van drinkwater in processen van levensmiddelenbedrijven.	IenW, NVWA, Vewin, VEMW, VNO-NCW, IPO, FNLI, Kennisinstituten
5.	Onderzoek naar de effecten en effectiviteit van beprijzen/belasten ten behoeve van verminderen ver/gebruik van (drink)leiding-, grond- en oppervlaktewater	IenW doet onderzoek naar de invloed van beprijzing op substitutie effecten van verschillende watertypes. Het doel van dit onderzoek is om het hele watersysteem te borgen. Prijsverhoging moet namelijk niet het gevolg hebben dat zakelijke consumenten overstappen naar een andere zoetwaterbron.	IenW, EZK, Vewin, VEMW, VNO-NCW, IPO
6.	Terugdringen drinkwatergebruik eigen proces drinkwaterbedrijven	a. Met behulp van data science meer en beter zicht krijgen op de productie- en distributieverliezen om hierdoor de reactietijd te verkorten en de eigen processen te verbeteren.	Drinkwaterbedrijven
		b. Met assetmanagement te werken aan de continue verbetering van de eigen processen om de prestaties van het drinkwatersysteem (pompstations en leidingnet) nu en in de toekomst te blijven optimaliseren.	Drinkwaterbedrijven
		c. Het plaatsen van (meer) druksensoren om (meer) real-time inzicht te bieden in de bedrijfsvoering, waardoor lekkages eerder opgespoord en verholpen kunnen worden.	Drinkwaterbedrijven
		d. Het plaatsen en/of optimaliseren van spoelwaterhergebruikinstallaties.	Drinkwaterbedrijven

Welke stappen nemen we in de periode 2026-2027?		Beschrijving	Actiehouder
7.	Daar waar het besparingspotentieel het grootst is, worden acties ondernomen om het (drink)watergebruik te reduceren.	a. Het (drink)watergebruik van zakelijke gebruikers is in beeld gebracht door middel van het uitvoeren van waterscans en het opstellen van waterprofielen (maatregel 1). Deze inzichten worden door VEMW en VNO-NCW/MKB-Nederland gebruikt om benchmarks op te stellen voor sectoren waar het besparingspotentieel het grootst is. Daarbij wordt verkend of afstemming nodig is met andere (wettelijke) trajecten over watergebruik zoals opgenomen in CSRD en de Industrial Emission Directive (IED)/EPRT	VEMW en VNO-NCW/MKB-Nederland, IenW, EZK, Vewin, KIWA
		b. Aan de hand van de opgestelde benchmarks onderzoekt de Rijksoverheid of en hoe besparingsinvesteringen kunnen worden gestimuleerd en waar nodig op benchmarks als standaard kan worden gestuurd.	IenW, EZK
		c. IenW voert samen met VEMW een onderzoek uit naar kansen voor een gebiedsgerichte aanpak van grootschalige cascadering van water op basis van de waterprofielen van zakelijke gebruikers boven de 100.000 m ³ (drink)water per jaar.	IenW, VEMW
8.	We zetten in op het gebruik van andere kwaliteit water ten opzichte van drinkwaterkwaliteit voor de zakelijke gebruikers.	a. Drinkwaterbedrijven zullen scherper bezien welke grootzakelijke klanten werkelijk drinkwaterkwaliteit nodig hebben en welke met een andere kwaliteit toe kunnen.	Drinkwaterbedrijven, Vewin, EZK, IenW
		b. Drinkwaterbedrijven voeren bij alle nieuwe aanvragen voor een aansluiting op het drinkwaternet vooraf gesprekken met de aanvrager om gezamenlijk de toepassing van het juiste water voor de juiste doeleinden vast te stellen.	Drinkwaterbedrijven, Vewin, EZK, IenW
		c. Drinkwaterbedrijven zijn terughoudend met het leveren van drinkwater voor toepassingen die geen drinkwaterkwaliteit vragen.	Drinkwaterbedrijven, Vewin, EZK, IenW
		d. VNG, UvW en drinkwaterbedrijven doen onderzoek naar grootschaliger inzet en leveren van zowel RWZI-effluent als AWZI-effluent, aan (dochter van) drinkwaterbedrijven. (Naar voorbeeld van de waterfabriek van waterschappen en waterbeschikbaarheid Deltaprogramma Zoetwater.)	UvW, VNG, drinkwaterbedrijven
		e. Provincies zetten samen met waterschappen en drinkwaterbedrijven regionaal vraag en aanbod op de kaart	Provincies, waterschappen, drinkwaterbedrijven

		ten behoeve van de beste bron voor elke toepassing voor grootverbruikers.	
Welke stappen nemen we in de periode 2028-2035?		Beschrijving	Actiehouder
	Stappen naar aanleiding van inzichten uit de onderzoeken in de periode 2024-2025 en de periode 2026-2027.	Over vervolgmaatregelen wordt besloten naar aanleiding van de inzichten uit de onderzoeken van de voorgaande jaren. Elke twee jaar wordt het plan verder geconcretiseerd.	

Bijlage 2: Lopende acties

Deze bijlage beschrijft acties die al door de betrokken partijen worden uitgevoerd. Dit is bedoeld om een impressie te geven. Het geeft dus niet een uitputtend overzicht.

Huishoudens

- Drinkwaterbedrijven, provincies en gemeenten communiceren naar de huishoudens over bewust en zuinig omgaan met drinkwater gedurende het jaar via de eigen website en/of sociale mediakanalen.
- Drinkwaterbedrijven hebben 'piekcampagnes' tijdens extreem droge periodes, zoals in de zomer.
- Enkele drinkwaterbedrijven zetten in op gedragscampagnes (bijv. #douche11iedjes, toiletstickers)
- Drinkwaterbedrijven verzorgen voorlichtingen over het thema drinkwaterbesparing bij onderwijsinstellingen (bijv. tijdens de Nationale Kraanwaterdag 2023).
- PWN, Vitens, Dunea en KIWA doen onderzoek naar een waterbespaarkit om bewustwording te koppelen aan daadwerkelijk duurzaam gedrag.
- Een aantal drinkwaterbedrijven doen onderzoek naar in hoeverre huishoudens bekend zijn met en bereid zijn om drinkwater te besparen. Daarbij is ook aan de huishoudens gevraagd of de hoge gasprijzen invloed hebben op douchegebruik.
- Enkele drinkwaterbedrijven hebben op de eigen website een waterbespaarcheck. Deze check kan worden ingevuld door huishoudens om inzicht te krijgen in hoe bewust zij zijn met water.
- IenW is met partners bezig opvang van hemelwater en gebruik te stimuleren in de tuinen van huishoudens via de groene coalitie 'Een groener Nederland begint in je eigen tuin' met drie gezamenlijke campagnes: De Week van de Groene Tuin, NK Tegelwippen en Plant je mee.
- Ons Water heeft als doel Nederland waterbewust te maken en meet dit bewustzijn tweejaarlijks in Waterpeil.
- Enkele drinkwaterbedrijven passen slimme meters toe bij de huishoudens. De verwachting is dat inzicht in het gebruik besparing stimuleert.
- IenW onderzoekt samen met VNG/gemeenten de mogelijkheden voor restricties op laagwaardig gebruik bij burgers en bedrijven tijdens crisissituaties om de continuïteit van de drinkwatervoorziening te borgen.
- Provincie Utrecht, Vitens, Oasen en omgevingspartners hebben een programma bewustwording drinkwaterbescherming en drinkwaterbesparing.
- Waternet werkt nauw samen met Gemeente Amsterdam en de omgeving aan een beleidsrichting voor de toekomst en een plan van aanpak omtrent drinkwaterbesparing.
- De installatiesector brengt waterbesparende opties in beeld met de uitgave "Besparingstips water- en energiebesparing bij leidingwaterinstallaties". Dit communicatiemiddel is gericht op de installateur en installatie-ontwerper, maar bezit ook veel relevante informatie voor de consument.
- Ons Water heeft naar aanleiding van de beleidstafel Wateroverlast en Hoogwater een toolkit²⁶ ontwikkeld. Hieraan zijn visuals toegevoegd, onder andere op het gebied van bewust omgaan met drinkwater tijdens droogte.

Nieuwbouw en Renovatie

- Drinkwaterbedrijven zitten aan tafel bij omvangrijke woningbouwontwikkelingen om waterbesparende opties in beeld te brengen.
- Drinkwaterbedrijven nemen deel aan pilots voor besparende voorzieningen, hemelwaterbenutting en grijswaterhergebruik in woningen.

²⁶ <https://klimaatadaptatienederland.nl/kennisdossiers/inwoners-stimuleren/toolkit/socials-visualisaties/>

- Provincies, gemeenten, drinkwaterbedrijven en de bouwsector hebben drinkwaterbesparing geïntegreerd in regionale convenanten voor toekomstbestendig/duurzaam bouwen.
- Drinkwaterbedrijven hebben samen met VNG, IPO/provincies en UvW ervoor gezorgd dat drinkwaterbesparing als thema is opgenomen in de landelijk maatlat voor een groene, klimaatadaptieve gebouwde omgeving.
- De Provincie Zuid-Holland voert Total Cost Ownership/MKBA onderzoeken uit naar wat de meest duurzame oplossing is als het gaat om drinkwaterbesparing bij klimaatadaptief bouwen.
- De installatiesector brengt waterbesparende opties in beeld met de uitgave Besparingstips water- en energiebesparing bij leidingwaterinstallaties. Dit communicatiemiddel is gericht op de installateur en installatie-ontwerpen

Zakelijk gebruikers

- Drinkwaterbedrijven communiceren naar de zakelijke gebruikers over bewust en zuinig omgaan met drinkwater.
- Accountmanagers voor grootzakelijke klanten van drinkwaterbedrijven zetten zich in voor de drinkwaterbesparing bij de grootgebruikers en gaan daarbij strategische samenwerking met waterschappen aan.
- Drinkwaterbedrijven adviseren (groot)zakelijke gebruikers over waterscans. De waterscan geeft zakelijke gebruikers inzicht in hun watergebruik. De focus van de waterscan ligt altijd éérst op drinkwaterbesparing en/of hergebruik van eigen waterstromen. Daarna pas op een eventuele overstap op alternatieve bronnen.
- VEMW heeft een watervisie voor de industriële gebruikers ontwikkeld. VEMW is nu bezig om deze visie uit te dragen naar de doelgroep, bewustwording te creëren en samenwerking te zoeken met brancheorganisaties.
- In Gelderland, Noord-Brabant en Overijssel zijn de waterkoplopers per provincie opgericht.
- Nieuwe zakelijke klanten worden door sommige drinkwaterbedrijven niet langer vanzelfsprekend aangesloten. In plaats daarvan kijken de drinkwaterbedrijven eerst naar de toepassing.
- Enkele drinkwaterbedrijven passen slimme meters toe bij de zakelijke gebruikers. De verwachting is dat inzicht in het gebruik besparing stimuleert.
- Een drinkwaterbedrijf doet verkenning naar het afschaffen van het huidige gestaffelde tarief bij zakelijk klanten.
- Herziening van ISSO-publicaties 70.1 "Omgaan met hemelwater binnen de perceelgrens" en ISSO 70.3 "Grijs water binnen de perceelgrens".

Bijlage 3: Relatie met rapport Bewust en zuinig drinkwatergebruik

Het NPvA Drinkwaterbesparing is een vervolg op het rapport *'Bewust en zuinig drinkwatergebruik: Verkenning van een effectief instrumentarium'*²⁷. Het formuleren van een besparingsambitie in de Kamerbrief WBS, het opstellen van drinkwaterbesparingspakketten en de (toekomstige) doorrekening hiervan in dit plan van aanpak, het maken van bestuurlijke afspraken over besparing en monitoring en eventuele bijsturing zijn allemaal acties die in lijn zijn met de adviezen uit het rapport.

In dit rapport zijn drie besparingspakketten verkend: communicatie en bewustzijn, stimuleren en reguleren. Als we de geprognoseerde besparing uit het rapport vergelijken met de ambitie uit de Kamerbrief WBS, dan moeten we constateren dat alleen met het volle pakket van communicatieve, stimulerende en regulerende maatregelen de ambitie (net niet) gehaald wordt. Dat pleit ervoor dat de volle breedte van de maatregelen beschreven in het rapport worden geïmplementeerd. In het rapport wordt echter ook gesteld dat de regulerende maatregelen tijd zullen kosten en technisch niet altijd makkelijk te implementeren zijn. Naar aanleiding van onze uitgangspunten van het NPvA Drinkwaterbesparing sorteren we voor op deze implementatie. Dit doen we met een aantal richtinggevende uitspraken, zoals een mogelijke verplichting van drinkwaterbesparing in het Bbl onder voorwaarde van de uitkomsten van voorgaande onderzoeken. Daarbij moeten we ons realiseren dat deze ontwikkelingen niet in een paar jaar zullen worden geïmplementeerd. Wel zetten we de vervolgstappen in gang, gericht op onderzoek, om dit voor 2035 te kunnen implementeren.

In het besparingspakket dat wordt voorgesteld in dit plan van aanpak, worden er met name communicatieve instrumenten ingezet en wordt de toepassing van stimulerende of regulerende instrumenten eerst nader onderzocht. Met dit maatregelenpakket zal het doel van 20% besparing in de huishoudelijke en zakelijke sector naar verwachting daarom niet gehaald worden in 2035. Daarvoor is de daadwerkelijke inzet van stimulerende en regulerende instrumenten nodig. Het is dus zaak om niet te blijven hangen in onderzoek, maar de komende jaren te gebruiken om concrete (en soms stevige) instrumenten in te zetten.

Wat nog niet duidelijk in het rapport staat, is welk besparingspotentieel er in de industriële sector per deelsector is. De voedingsmiddelenindustrie, chemische industrie en petrochemische industrie kennen bijvoorbeeld een verschillend gebruik van water van drinkwaterkwaliteit en zullen andere wijzen moeten vinden om 20% te kunnen besparen. Dat betekent dat maatregelen voor de industriële sector kunnen worden gestimuleerd of gereguleerd op het moment dat hier meer duidelijkheid over is. Daarom is het zaak nu te starten met onderzoek naar het besparingspotentieel per sector. De waterscans die nu worden uitgevoerd in samenwerking tussen zakelijke gebruikers en drinkwaterbedrijven, kunnen hiervoor verder input geven. Hierbij moeten we niet uit het oog verliezen dat de zakelijke sector breder is dan de industriële sector, zodat bijvoorbeeld kantoren (zakelijke dienstverlening) kunnen meedraaien met een aantal van de maatregelen die voor de huishoudens genomen worden op het gebied van techniek.

²⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/02/09/bijlage-1-verkenning-bewust-en-zuinig-drinkwatergebruik>

Bijlage 4: Definities

Begrip	Toelichting
Drinkwater	Drinkwaterwet: Water bestemd of mede bestemd om te drinken, te koken of voedsel te bereiden dan wel voor andere huishoudelijke doeleinden, met uitzondering van warm tapwater, dat door middel van leidingen ter beschikking wordt gesteld aan consumenten of andere afnemers ²⁸ .
Drinkwaterbesparing	Besparing van water van drinkwaterkwaliteit dat door drinkwaterbedrijven geleverd wordt.
Grootgebruiker/Grootverbruiker	Zakelijke gebruiker die > 100.000 m ³ (drink)water per jaar gebruiken.
Hoogwaardig gebruik	Water dat gebruik wordt voor drinkwatervoorziening en water dat wordt aangewend voor industriële toepassingen waarbij een (zeer) hoogwaardige waterkwaliteit is vereist, omdat dit water wordt aangewend voor menselijke consumptie óf omdat een dergelijke waterkwaliteit noodzakelijk is voor het primaire proces.
Industrieel gebruiker	Producent van economische goederen, waarin water een essentieel onderdeel is van het productieproces
Laagwaardig gebruik	Water dat niet wordt aangewend voor menselijke consumptie en niet voor hoogwaardige industriële toepassing waarbij de waterkwaliteit essentieel is voor het primaire proces.
Nieuwbouw	Nieuwe gebouwde constructies, zoals woningen of bedrijfspanden
Renovatie	Aanpassingen aan een bestaande constructie, zoals woningen of bedrijfspanden
Waterbewust/Klimaatadaptief bouwen	Gebouwen die goed bestand zijn tegen wateroverlast, droogte, hitte en overstromingen. Hierin is ook nagedacht over hoe de toepassing van (drink)waterbesparende technieken
Waterprofielen	Geeft inzicht in de watervoorziening en waterafhankelijkheid van zakelijke gebruikers
Waterscans	Een deskundige evaluatie van de waterhuishouding van zakelijke gebruikers inclusief advies over besparingsmogelijkheden
Zakelijke gebruiker	Bedrijven of organisaties die een product of dienst (in dit geval water) aanschaffen
Zoetwater	Zoetwater is water met een gehalte van minder dan 150 mg chloride per liter ²⁹ .

²⁸ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0026338/2024-01-01>

²⁹ <https://www.geologievannederland.nl/zoetwater>